

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2019

Michaela Kletečková

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

BAKALÁŘSKÉ KOMBINOVANÉ STUDIUM

2018 – 2019

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Michaela Kletečková

Efektivní zvládní agrese u dětí s PAS

Praha 2019

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. et Mgr. Lenka Počtová, Ph.D.

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

BACHELOR COMBINED STUDIES

2018 – 2019

BACHELOR THESIS

Michaela Kletečková

Efficient copying with aggression in children with PAS

Prague 2019

The Bachelor Thesis Work Supervisor:

Mgr. et Mgr. Lenka Počtová, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a uvádím v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne.....

Michaela Kletečková

Vlastnoruční podpis

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucí mé bakalářské práce
Mgr. et. Mgr. Lence Počtové, Ph.D. za pomoc, ochotu, věcné připomínky a podporu
při psaní práce.

Anotace

Bakalářská práce se ve své teoretické části zaměřuje na rozpracování tématu porucha autistického spektra (PAS), jak vzniká a jak připravovat takovéto děti na výuku. S autismem je často spojena i agrese, proto se autorka zaměřila na vymezení tohoto pojmu. V neposlední řadě jsou rozpracovány postupy efektivního zvládní agrese u dětí s PAS. Praktická část je vypracována na základě kvalitativního výzkumu a je rozdělena na čtyři rozhovory (tři asistentky pedagoga a jedna školní psycholožka) a dvě kazuistiky dětí s autismem.

Klíčová slova

Agrese, metody práce s agresí, porucha autistického spektra, prevence, strukturované učení.

Annotation

The bachelor thesis is called „Efficient copying with aggression in children with PAS”. The theoretical part of this work is focused on deepening the topic, which deals with autistic spectrum disorder (PAS), how this disorder arises and how to prepare children with autistic spectrum disorder for education. As autisms is often connected with aggression the author has focused on the description of this term. In the bachelor thesis there are mentioned the procedures for effective copying of aggression in children with PAS. The practical part is based on the qualitative research formed by four structured interviews with three assistant pedagogues, one school psychologist and two case studies of children with autism.

Keywords

Autistic spectrum disorder, aggression, methods of work with aggression, prevention, structured learning.

OBSAH

| | |
|--|-----------|
| ÚVOD | 10 |
| TEORETICKÁ ČÁST | 12 |
| 1 PORUCHA AUTISTICKÉHO SPEKTRA | 13 |
| 1.1 Co je autismus? | 13 |
| 1.2 Triáda problémových oblastí | 15 |
| 1.3 Symptomy provázející poruchu autstického spektra | 16 |
| 1.4 Jak diagnostikovat PAS | 18 |
| 1.5 Klasifikace autismu | 21 |
| 1.6 Příčiny poruch autistického spektra | 27 |
| 1.7 Léčba PAS | 29 |
| 1.8 Projevy chování u dětí s PAS | 30 |
| 1.9 Jak správně mluvit s lidmi s autismem | 31 |
| 2 AGRESE U DĚTÍ S PAS | 33 |
| 2.1 Co je agrese? | 33 |
| 2.2 Příčiny agrese u dětí | 35 |
| 2.3 Agrese u dětí s PAS | 36 |
| 3 METODY PRÁCE S AGRESÍ U DĚTÍ S PAS | 38 |
| 3.1 Prevence agrese u dětí s PAS | 38 |
| 3.2 Obecné způsoby zvládnání agrese | 41 |
| 3.3 První pomoc při projevech agrese | 44 |
| 3.4 Efektivní zvládnání agrese u dětí s PAS | 45 |
| PRAKTICKÁ ČÁST | 48 |
| 4 VOLBA METODOLOGIE | 49 |
| 5 KAZUISTIKY | 50 |
| 6 KOMPARACE KAZUISTIK | 61 |
| 7 STRUKTUROVANÉ ROZHOVORY | 63 |
| 8 VYHODNOCENÍ STRUKTUROVANÝCH ROZHOVORŮ | 77 |

| | |
|--|-----------|
| 9 ZÁVĚR PRAKTICKÉ ČÁSTI | 80 |
| ZÁVĚR..... | 81 |
| SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ..... | 83 |
| SEZNAM PŘÍLOH..... | 89 |
| PŘÍLOHA A – Seznam zkratk..... | I |
| PŘÍLOHA B – Vzor dotazníku pro asistentky pedagoga..... | II |
| PŘÍLOHA C – Vzor dotazníku pro školní psycholožkou | III |
| PŘÍLOHA D – Informovaný souhlas Petra | IV |
| PŘÍLOHA E – Informovaný souhlas Simona..... | V |
| PŘÍLOHA F – Informovaný souhlas Natálie | VI |
| PŘÍLOHA G – Informovaný souhlas Karla | VII |

ÚVOD

Téma, „Efektivní zvládání agrese u dětí s PAS“, jsem si vybrala proto, že aktuálně pracuji jako vychovatelka v běžné základní škole a částečně jako asistent pedagoga u dětí s poruchou autistického spektra. Jsou jimi dva chlapci čtvrtých ročníků.

Dětem, kterým bylo diagnostikováno právě PAS, se občas nedostává pochopení kvůli jejich agresivním sklonům, které se s jejich diagnózou pojí. Ne všichni asistenti, pedagogové nebo rodiče vědí, jak se s takovými neobvyklými situacemi vypořádat a proto jsem tomuto tématu věnovala i svou bakalářskou práci.

Práce s dětmi s poruchou autistického spektra, byla pro mě velice přínosná. Nejen, že mě naučila, jak zvládat jejich agresivní chvíle, ale i to, že trpělivost a schovávavost v práci s těmito dětmi, je velice důležitá.

Cílem práce bylo popsat agresi, mechanismy vzniku agrese a postupy efektivního zvládání agrese u dětí s PAS. Zjistit jak postupují asistenti pedagoga a školní psycholog při zvládání agresivních situací u dětí s PAS integrovaných v běžných školách a popsat postupy, které využívají při předcházení agresi a v situacích, kdy agrese nastala.

Práce se skládá ze dvou částí. Z teoretické a praktické.

Teoretická část obsahuje tři hlavní kapitoly, které se věnují vymezení pojmu porucha autistického spektra, vzdělávání těchto dětí, jejich léčba, diagnostika a příčiny autismu. Dále jsem se zabírala definováním pojmu agrese, netradičním metodám zvládání agrese nebo motivačním zdrojům.

K vyhotovení praktické části jsem si zvolila kvalitativní výzkum. Prostřednictvím dvou případových studií jsem zjistila, jaká je rodinná, osobní anamnéza, vývoj dítěte nebo projev jeho agrese. Dále jsem zpracovala čtyři strukturované rozhovory se čtyřmi respondentkami (tři asistentky pedagoga a jedna školní psychologka). Snažila jsem se zjistit, jak vnímají výchovu takto znevýhodněných dětí a jak ony samy zvládají jejich agresivní „chvilky“.

Celou práci doplňují ilustrační „rámečky“ s výpověďmi lidí s autismem, a jak je vidí lidé, pracující s nimi.

TEORETICKÁ ČÁST

1 PORUCHA AUTISTICKÉHO SPEKTRA

1.1 CO JE AUTISMUS?

„Autismus je jednou z nejzávažnějších poruch dětského mentálního vývoje. Jedná se o vrozenou poruchu některých mozkových funkcí. Porucha vzniká na neurobiologickém podkladě. Důsledkem poruchy je, že dítě dobře nerozumí tomu, co vidí, slyší a prožívá. Duševní vývoj dítěte je díky tomuto handicapu narušen hlavně v oblasti komunikace, sociální interakce a představitivosti (tzv. základní diagnostická triáda problémových oblastí vývoje u poruch autistického spektra). Autismus doprovází specifické vzorce chování.“¹

Pokud budeme pátrat v historickém kontextu slova autismus, zjistíme, že pochází z řeckého slova „autos“, což znamená „sám“. Proto je tato porucha spojována hlavně s uzavřeností daného jedince.²

Úplně první zmínky o autismu jsou již ze 40. let 20. století, kdy se o této poruše začalo mluvit jako o samostatné diagnóze. O její lepší definování se zasloužil americký psychiatr Leo Kanner v roce 1943. Tehdy vydal článek, který pojednával o nepřiměřeném chování skupiny dětských pacientů.³

V roce 1944 autismus definoval i Hans Asperger, vídeňský pediatr, který nezávisle na teorii Kannerova popsal ve čtyřech případových studiích chlapců jejich zvláštnosti v chování. Zavedl poprvé pojem autistická psychopatie. Největší důraz kladl na specifickou psychopatologii sociální interakce, myšlení a řeči.⁴

Nesmíme opomenout ani významnou ženu jménem Lorna Wingová. Byla britskou lékařkou, která se zasloužila o lepší a rozšířenější poznatky psychopatologické poruchy autistického spektra. V roce 1981 zavedla pojem Aspergerův syndrom a popisuje

¹ THOROVÁ, K. Autismus.cz [online]. 2007 [cit. 2018-12-21]. Dostupné z: <http://www.autismus.cz/popis-poruch-autistickeho-spektra/detsky-autismus-4.html>.

² BARTOŇOVÁ, M., B. BAZALOVÁ, a J. PIPEKOVÁ. Autismus bez cenzury [online]. © 2007 [cit. 2018-10-15]. Dostupné z: <http://www.autistickedite.cz/co-je-to-autismus>.

³ Tamtéž, <http://www.vzdelavaniautismus.cz/o-autismu>.

⁴ Tamtéž, <http://www.vzdelavaniautismus.cz/o-autismu>.

jej jako první takzvanou „triádu symptomů“. Na kontě má i několik příruček a publikací pro rodiče dětí s poruchou autistického spektra.⁵

V prosinci roku 2007 valná hromada Organizace spojených národů rozhodla, že se 2. duben stane významným dnem pro poruchu autistického spektra. Tento den nese název „Světový den zvýšení povědomí o autismu“.⁶

Za to, že je světový den autismu i u nás v České republice můžeme poděkovat Kataru, který začal tento významný den rozšiřovat do povědomí společnosti jako první. Cílem dne je informovat širokou veřejnost nejen o této problematice, ale i o tom, že děti s poruchou autistického spektra mohou být neskutečně nadané a chytré.⁷

Dnes se poruchy splňující kritéria pro autismus řadí mezi takzvané poruchy autistického spektra (dále jen PAS). PAS patří mezi pervazivní vývojové poruchy a dle klasifikace nemocí MKN-10 pod něj spadá dětský autismus, atypický autismus, Aspergerův syndrom, dezintegrační porucha a jiné poruchy.⁸ Podrobněji viz. kapitola 1.5.

Porucha autistického spektra se stala i předlouhou několika slavných filmů jako je Mary a Max nebo Rain Man.⁹

V práci ho vnímají jako chlápka, který ví buď všechno, nebo je mu všechno jedno. Vypovídá, že na něj můžete rvát, mluvit a stát přitom vedle něj, ale neuslyší vás.¹⁰

⁵ *Vzdělávání a autismus [online]. © neuvedeno [cit. 2018-10-15]. Dostupné z: <http://www.vzdelavaniaautismus.cz/o-autismu>.*

⁶ *Soukromá klinika LOGO s.r.o. [online]. © neuvedeno [cit. 2018-11-10]. Dostupné z: <http://www.moje-klinika.cz/2-duben-svetovy-den-zvyseni-povedomi-o-autismu>.*

⁷ *Tamtéž, <http://www.moje-klinika.cz/2-duben-svetovy-den-zvyseni-povedomi-o-autismu>.*

⁸ *Katalog podpůrných opatření [online]. © 2015 - 2019 [cit. 2019-02-04]. Dostupné z: <http://katalogpo.upol.cz/poruchy-autistickeho-spektra-nebo-vybrana-psychicka-onemocneni/1-poruchy-autistickeho-spektra-a-vybrana-psychicka-onemocneni/1-1-poruchy-autistickeho-spektra/>.*

⁹ *Moje zdraví [online]. © 2001 - 2018 [cit. 2018-10-15]. Dostupné z: <https://www.mojezdravi.cz/nemoci/autismus-1883.html>.*

¹⁰ *FICENCOVÁ, N. Zrzavá holka [online]. © neuvedeno [cit. 2018-11-10]. Dostupné z: <http://zrzi.cz/2015/08/22-lidi-odpovida-jake-je-pro-ne-zit-s/>.*

1.2 TRIÁDA PROBLÉMOVÝCH OBLASTÍ

Autismus se řadí mezi kognitivně-pervazivní poruchy, je celoživotním neurovývojovým postižením. Poruchy autistického spektra se projevují rozmanitě a nejčastěji se vyskytují u chlapců, což je charakteristické pro neurovývojové poruchy. Nikde na světě nenajdeme dva stejné jedince, kteří by vykazovali stejné projevy.¹¹

Porucha autistického spektra (dále jen PAS) se obvykle projevují příznaky ve třech problémových oblastech a to v:

- a) komunikaci,
- b) sociální interakci a sociálním chování,
- c) představitosti, hrách a zájmech.¹²

add a) Komunikace

U dětí s PAS se objevuje opožděný vývoj řeči, v horším případě se řeč ani nevyvine. Dítě se snaží tento řečový handicap kompenzovat jinými alternativními způsoby, kterými jsou gesta nebo mimika. Často se opakují. Děti s poruchou autistického spektra používají stereotypní řeč a mají vlastní žargon (nesrozumitelný jazyk¹³). U dětí, které mají dobře vyvinutou řeč, se objevují problémy s udržení smysluplné konverzace s ostatními lidmi. V neposlední řadě chybí sociálně napodobivá hra, která odpovídá vývojové úrovni dítěte.¹⁴

add b) Sociální interakce a sociální chování

Jedná se o narušenou oblast neverbálního chování v různorodých sociálních situacích (např.: gesta, mimika, oční kontakt...). Děti mají minimální schopnost sdílet s ostatními radost a zájmy. Neodkážou vytvářet vztahy se svými vrstevníky a mají neodpovídající

¹¹ *Moje zdraví [online]. © 2001 - 2018 [cit. 2018-10-15]. Dostupné z: <https://www.mojezdravi.cz/nemoci/autismus-1883.html>.*

¹² *BARTOŇOVÁ, M., B. BAZALOVÁ a J. PIPEKOVÁ. Autismus bez cenzury [online]. © 2007 [cit. 2018-10-15]. Dostupné z: <http://www.autistickedite.cz/co-je-to-autismus>.*

¹³ *Slovník cizích slov [online]. © 2005 - 2018 [cit. 2018-11-10]. Dostupné z: <https://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/zargon>.*

¹⁴ *Vzdělávání a autismus [online]. © neuvedeno [cit. 2018-10-15]. Dostupné z: <http://www.vzdelavaniaautismus.cz/o-autismu>.*

emocionální a sociální empatie (např.: raději pracují o samotně, ostatní často využívají jako pomocníky nebo se neúčastní společných aktivit...)¹⁵

add c) Představitost, hry a zájmy

Děti s PAS jsou nejvíce zaujatí jednou činností, která je nějakým způsobem přitahuje a věnují jí nejvíce času (např.: meteorologie, astrologie, dopravní prostředky atd...). Mají odpor ke změnám a ulpívají na rituálech a tradicích (např.: malé děti mohou mít až katastrofické reakce i na běžnou výměnu záclon). Také jsou u nich patrné stereotypní pohyby (např.: rukama, prsty nebo pohybují celým tělem).¹⁶

„Jsem schopný vizuálně přemýšlet a dokážu vyřešit hodně problémů během pár vteřin, za to ostatní na mě potřebují hromadu času.“¹⁷

Další říká, že jeho mozek má jiný operační systém, než mozky ostatních lidí.¹⁸

1.3 SYMPTOMY PROVÁZEJÍCÍ PORUCHU AUTISTICKÉHO SPEKTRA

Je poměrně těžké popsat všechny symptomy autistického spektra. Následuje výčet vybraných možných prvků v chování dítěte, které poukazují na vznik autismu.¹⁹

¹⁵ *Vzdělávání a autismus [online]. © neuvedeno [cit. 2018-10-15]. Dostupné z: <http://www.vzdelavaniaautismus.cz/o-autismu>.*

¹⁶ *Tamtéž, <http://www.vzdelavaniaautismus.cz/o-autismu>.*

¹⁷ *FICENCOVÁ, N. Zrzavá holka [online]. © neuvedeno [cit. 2018-11-10]. Dostupné z: <http://zrzi.cz/2015/08/22-lidi-odpovida-jake-je-pro-ne-zit-s/>.*

¹⁸ *Tamtéž, <http://zrzi.cz/2015/08/22-lidi-odpovida-jake-je-pro-ne-zit-s/>.*

¹⁹ *BARTOŇOVÁ, M., B. BAZALOVÁ a J. PIPEKOVÁ. Autismus bez cenzury [online]. © 2007 [cit. 2018-10-15]. Dostupné z: <http://www.autistickedite.cz/co-je-to-autismus>.*

1. Sociální chování:

- hraje si o samotě,
- dává přednost sebeobsluze,
- absence sociálního úsměvu,
- žije ve vlastním světě,
- nedodržuje oční kontakt,
- nezajímá se o ostatní děti (lidi),
- záchvaty vzteku,
- afektové chování,
- preferuje chůzi po špičkách,
- má zvláštní pohyby,
- neví, jak uchopit správně hračky a jak si s nimi hrát,
- řadí věci do řad,
- má přehnané reakce na zvuky, změny.²⁰

2. Komunikace:

- opožděný jazykový vývoj,
- nemává na rozloučenou,
- neukazuje na věci,
- nereaguje na pokyny,
- neřekne, co chce.²¹

3. Další indikace:

- do 12 měsíců si nežvatlá, neukazuje, nemává,
- do 15. měsíce nikoho nenapodobuje,
- do 16. měsíce neužívá slovíčka,
- do 24 měsíců nepoužívá věty,²²
- chybí propojenost komunikace a interakce.²³

²⁰ BARTOŇOVÁ, M., B. BAZALOVÁ a J. PIPEKOVÁ. *Autismus bez cenzury [online]*. © 2007 [cit. 2018-10-15]. Dostupné z: <http://www.autistickedite.cz/co-je-to-autismus>.

²¹ Tamtéž, <http://www.autistickedite.cz/co-je-to-autismus>.

²² Tamtéž, <http://www.autistickedite.cz/co-je-to-autismus>.

1.4 JAK DIAGNOSTIKOVAT PAS

Diagnostika poruchy autistického spektra je velice problematická, jelikož neexistuje žádná biologická zkouška, která by autismus potvrdila. Z důvodu neznalosti problematiky se často stává, že je dětem diagnostikována jiná porucha²⁴, jako je například sluchová vada, psychiatrické onemocnění nebo psychická deprivace.²⁵

Diagnostika se obvykle provádí dlouhodobě, postupně se zpřesňuje a sleduje vývoj dítěte. S vývojem dítěte se také upravuje jeho diagnóza. Na diagnostice se podílí řada odborníků. Je zapotřebí provést lékařská vyšetření, zejména neurologické, vyšetření sluchu a dále psychologické vyšetření. Obvykle se používají posuzovací škály chování dítěte nebo screeningové dotazníky pro rodiče dětí.²⁶

Diagnostické metody:

Jednotlivé metody provádí jak neurologové, tak psychologové, kliničtí psychologové nebo speciální pedagogové.

A) CHAT – celý název v anglickém jazyce zní *Checklist for Autism in Toddlers*

Screeningová metoda se zaměřuje na diagnostiku v raném věku dítěte, a to v 18. měsíci. CHAT se rozděluje na dvě základní části:

a) **přímé pozorování dítěte,**

b) **rozhovor s rodiči.**

²³ Zdravotnictví a medicína [online]. © neuvedeno [cit. 2018-11-10]. Dostupné z: <https://zdravi.euro.cz/leky/autismus-priznaky-projevy-deti/>.

²⁴ SVOBODOVÁ, P. Autismus bez cenzury [online]. © 2010 [cit. 2018-11-10]. Dostupné z: <http://www.autistickedite.cz/diagnostika-autismu>.

²⁵ Porucha autistického spektra [online]. © neuvedeno [cit. 2018-11-10]. Dostupné z: https://is.muni.cz/el/1441/podzim2014/SPROC_SP1b/um/PAS.pdf.

²⁶ SVOBODOVÁ, P. Autismus bez cenzury [online]. © 2010 [cit. 2018-11-10]. Dostupné z: <http://www.autistickedite.cz/diagnostika-autismu>.

Mezi nejčastěji kladené otázky patří, zda je dítě schopno pozorovat pohled druhých. Tato metoda trvá přibližně 20 minut a její nevýhodou je, že nedokáže odhalit mírnější příčiny autismu^{27 28}.

B) ADI-R – Autism Diagnostic Interview-Revised

Jde o strukturovaný rozhovor s rodiči dětí, které trpí poruchou autistického spektra a zaměřuje se na každodenní fungování dítěte. ADI-R je nejspolehlivější v předškolním věku. Samotná metoda trvá 90 – 120 minut.²⁹

ADI-R je rozdělen do 5 částí:

1. hra a sociální vývoj,
2. úvodní otázky,
3. problémy v chování,
4. komunikace,
5. repetitivní otázky (vzorové chování, které se opakují³⁰).³¹

C) CARS – v anglickém jazyce Childhood Autism Rating Scale

Jedná se o hojně používanou posuzovací škálu, která má patnáct částí. Metoda byla vypracována týmem odborníků v Severní Karolíně v rámci státního programu TEACCH. Celý proces trvá přibližně jednu hodinu. Výsledek se hodnotí podle stupně závažnosti poruchy. Do 30 bodů nejde o autismus, 30 – 36 bodů je lehký až středně těžký autismus a více než 36 bodů se jedná o těžký autismus. Nevýhodou této posuzovací škály je její nespolehlivost.³²

²⁷ SVOBODOVÁ, P. *Autismus bez cenzury [online]*. © 2010 [cit. 2018-11-10]. Dostupné z: <http://www.autistickedite.cz/diagnostika-autismu>.

²⁸ HRDLIČKA, M. a V. KOMÁREK eds., *Dětský autismus*. 1. vyd. Praha: Portál, s. r. o., 2004. s. 101. ISBN 80-7178-813-9.

²⁹ *Tamtéž*, s. 102.

³⁰ *Tamtéž*, s. 95.

³¹ *Slovník cizích slov [online]*. © 2005 - 2018 [cit. 2018-11-10]. Dostupné z: <https://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/repetitivni-aktivity>.

³² THOROVÁ, K. *Poruchy autistického spektra*. 1. vyd. Praha: Portál, s. r. o., 2006. s. 270. ISBN 80-7367-091-7.

Jednotlivé části:

1. imitace,
2. vztah k lidem,
3. motorika,
4. emocionální reakce,
5. adaptace na změny,
6. používání předmětů a hra,
7. sluchová percepce,
8. zraková reakce,
9. strach a nervozita,
10. čichová a hmatová reakce,
11. chuť,
12. neverbální komunikace,
13. verbální komunikace,
14. úroveň kvality,
15. úroveň intelektových funkcí a celkový dojem.³³

Posuzovací škála se hodnotí čtyřbodovou stupnicí, jejímž podkladem je pozorování a rozhovory s rodiči. Vše přibližně trvá 30 – 60 minut (nevýhodou je špatná spolehlivost).³⁴

D) DACH – Dětské autistické chování

Jedná se o českou orientační, screeningovou metodu, která je určena pro depistáž dětí s autismem. Spočívá v kladení jednoduchých otázek formou dotazníku. Nejčastěji se využívá u dětí od 18. měsíce do 5 let. Dotazník vyplňují rodiče a je rozdělen do deseti oblastí; jeho vyplnění trvá 20 – 30 minut.³⁵

³³ SVOBODOVÁ, P. *Autismus bez cenzury [online]*. © 2010 [cit. 2018-11-10]. Dostupné z: <http://www.autistickedite.cz/diagnostika-autismu>.

³⁴ HRDLIČKA, M. a V. KOMÁREK eds., *Dětský autismus*. 1. vyd. Praha: Portál, s. r. o., 2004. s. 93. ISBN 80-7178-813-9.

³⁵ *Tamtéž*, s. 100.

10 oblastí:

1. sociální chování,
2. fyziologické funkce,
3. vnímání,
4. řeč,
5. mimoslovní komunikace,
6. přizpůsobivost,
7. hra a zájmy,
8. pohyby,
9. emoce,
10. problémové chování.³⁶

Martin Selner - V knize *autismus & chardonnay* Martin Selner vtipně zachycuje poznatky ze své práce s lidmi s autismem - vychovává je. Bere to jako zodpovědné povolání a zároveň o tom mluví jako o poslání. Uvádí v knize i mnoho vtipných konverzací s těmito lidmi³⁷, např.: Sprchujeme s dětmi kytky. Dítě ke kytce: „Ty jsi ale hrozný prase.“³⁸

1.5 KLASIFIKACE AUTISMU

Pokud se budeme hlouběji zajímat o problematiku poruchy autistického spektra, zjistíme, že se nejedná jen o jeden typ autismu, ale že je celá řada poruch, které se projevují různě, mají různé mechanismy vzniku i jiné symptomy.³⁹

³⁶ SVOBODOVÁ, P. *Autismus bez cenzury* [online]. © 2010 [cit. 2018-11-10]. Dostupné z: <http://www.autistickedite.cz/diagnostika-autismu>.

³⁷ SELNER, M. *Autismus & chardonnay*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Paseka s. r. o., a. s., 2017. s. 7 – 8. ISBN 978-80-7432-862-6.

³⁸ *Tamtéž*, s. 10.

³⁹ *Autismus a Aspergerův syndrom* [online]. © 2018 [cit. 2018-11-10]. Dostupné z: <http://mujautismus.cz/autismus-aspergeruv-syndrom-encyklopedie/d/detsky-autismus/>.

Poruchy autistického spektra:

1. Dětský autismus

Jedná se o formu autismu, kterou lze nejčastěji diagnostikovat v raném stádiu dětství (od jednoho roku do tří let).⁴⁰ Dětský autismus mívá různý stupeň závažnosti. A to od mírných (menší množství mírných symptomů), až po těžké formy (velké množství závažných symptomů).⁴¹ Symptomy se musí projevit ve všech třech oblastech diagnostické triády. Kromě poruchy komunikace, sociální interakce a představitosti, se objevují problémy v bizarním a abnormálním chování. Typickou pro tuto poruchu je variabilita těchto symptomů. Dítě s dětským autismem má nedostatečné sociální užívání řeči, narušenou fantazii, užívá pohybové stereotypy, má strach a fobie, chybí spontaneita, někteří dokonce nedokáží do šesti let používat zájmeno „já“ a tak dále.⁴²

Může se k ní připojit i jiné postižení nebo nemoc. U tohoto typu PAS závisí na míře vrozených dispozic, rané péči a kvalitě vzdělání. Charakteristické znaky pro dětský autismus se během života dítěte mohou měnit. Mezi pubertou a ranou dospělostí může docházet ke zrychlování pozitivního vývoje, ale i naopak.⁴³

2. Atypický autismus

Jedná se o typ pervazivní vývojové poruchy, která se značně odlišuje od dětského autismu. A to buď věkem nástupu, nebo nesplňujícími požadavky diagnostického kritéria (porucha komunikace, porucha reciproční sociální interakce a opakující se stereotypní chování).⁴⁴ Je znatelný až od tří let dítěte nebo se nemusí projevit úplně. U těchto dětí mohou být lepší komunikační a sociální dovednosti. Dříve se hovořilo spíše o takzvaných autistických rysech. Dovednosti u těchto dětí jsou značně

⁴⁰ *Autismus a Aspergerův syndrom [online]. © 2018 [cit. 2018-11-10]. Dostupné z: <http://mujautismus.cz/autismus-aspergeruv-syndrom-encyklopedie/d/detsky-autismus/>.*

⁴¹ THOROVÁ, K. *Poruchy autistického spektra. 1. vyd. Praha: Portál, s. r. o., 2006. s. 177. ISBN 80-7367-091-7.*

⁴² *Tamtéž, s. 178 – 181.*

⁴³ THOROVÁ, K. *Poruchy autistického spektra. 2. vyd. Praha: Portál s. r. o., 2012. s. 177 – 182. ISBN 978-80-262-0215-8.*

⁴⁴ *Mediatelly.co [online]. © neuvvedeno [cit. 2019-1-13]. Dostupné z: <https://mediatelly.co/cz/icd/F00-F99/set/F80-F89/cls/F84.1/atypicky-autismus>.*

nerovnoměrné. Intervence a péče o děti s atypickým autismem je stejná, jako u dětí s dětským autismem.⁴⁵

Pro diagnózu atypického autismu je důležitý celkový obraz, který nespĺňuje kritéria jiné pervazivní vývojové poruchy. Tudíž dítě s touto poruchou splňuje jen částečně diagnostická kritéria. U dětí najdeme řadu specifických, sociálních, behaviorálních a emocionálních symptomů, které se shodují s potížemi u dětí s autismem. Děti s touto poruchou se obvykle vzdělávají v běžné základní škole, pokud tedy není jejich intelekt porušen.⁴⁶

Každý rok se v České republice narodí přibližně 100 – 150 dětí s touto poruchou. Atypický autismus častěji vzniká u jedinců s mentální retardací.⁴⁷

3. Rettův syndrom

Tento syndrom byl v roce 1966 popsán rakouským pediatrem Andreasem Rettem. Do povědomí široké veřejnosti se dostal v roce 1983 na základě studie, kterou provedl doktor Bengtem Hagberg se svými kolegy. Rettův syndrom je geneticky podmíněn. V roce 1999 byly odhaleny první mutace a to v genu MECP2. Tento gen se váže na X chromosom, který vede bílkovinu MethylCpG protein 2, důležitou pro správný vývoj centrální nervové soustavy.⁴⁸ Donedávna se porucha objevovala pouze u žen, ale nyní jsou zmínky o projevech i u mužů.⁴⁹

⁴⁵ *Národní ústav pro autismus, z. ú. [online]. © 2011 [cit. 2018-11-10]. Dostupné z: <http://www.praha.apla.cz/atypicky-autismus.html>.*

⁴⁶ *THOROVÁ, K. Poruchy autistického spektra. 1. vyd. Praha: Portál, s. r. o., 2006. s. 182 – 183. ISBN 80-7367-091-7.*

⁴⁷ *Zdravotnictví a medicína [online]. © neuvedeno [cit. 2018-11-10]. Dostupné z: <https://zdravi.euro.cz/leky/autismus-priznaky-projevy-deti/>.*

⁴⁸ *Spolek rodičů a přátel dívek s Rettovým syndromem [online]. © 2018 [cit. 2018-11-10]. Dostupné z: <http://www.rett-cz.com/rettuv-syndrom/co-je-rettuv-syndrom/zakladni-informace-o-rettove-syndromu/>.*

⁴⁹ *ŠNYTOVÁ, L. Spolek rodičů a přátel dívek s Rettovým syndromem [online]. © 2008 [cit. 2018-11-10]. Dostupné z: <http://www.smpm.cz/public/kapitola.phtml?kapitola=129116116>.*

Porucha se začíná projevovat kolem osmnáctého měsíce života dítěte. Dítě zapomíná vše, co se doposud naučilo. Projevy a progres choroby se stupňuje a nejčastěji končí tím, že jedinci s tímto syndromem jsou na invalidním vozíku nebo lůžku.⁵⁰

Intelekt u Rettova syndromu se pohybuje v pásmu středně těžké, těžké a hluboké mentální retardace. Atypický Rettův syndrom je mírnější formou této poruchy. Uvádí se, že ve 2 – 15 % se u nich nevyskytuje mentální retardace a jejich stav je vcelku dobrý a tudíž neznemožňuje běžný život.⁵¹

U dívek s tímto syndromem se často vyskytuje epilepsie a to přibližně v 80 % všech případech.⁵² Z počátku dívky nejeví zájem o sociálně-komunikační aktivity. Trvá to přibližně od osmnáctého měsíce do osmi let, kdy je zájem opravdu chudý, ale postupem času se dívky stanou společenskými a spokojené ve společnosti. Je prokazatelné, že dívky s tímto syndromem více rozumí, než dokáží vyjádřit. Komunikace je velmi omezená kvůli multifunkčnímu handicapu. Nemohou mluvit, znakovat nebo ukazovat. Pozornost je u nich velice krátká a nevydrží dlouho u jedné činnosti. Emocionalita je u této poruchy značně narušená. Jsou i období, kdy dívky reagují jen křikem, pláčem, strachem, panikou a tak dále.⁵³

4. Jiná dezintegrační porucha v dětství

Dezintegrační porucha se též nazývá jako Hellerova demence, Hellerův syndrom či symbiotická psychóza.⁵⁴ Z neznámého důvodu dochází u dítěte ke stagnaci vývoje a rapidně se zhoršují sociální a komunikační dovednosti. Zhoršuje se i jeho zdravotní stav. U někoho mohou změny probíhat pomaleji, u někoho naopak rychleji, ale tyto děti

⁵⁰ Zdravotnictví a medicína [online]. © neuvedeno [cit. 2018-11-10]. Dostupné z: <https://zdravi.euro.cz/leky/autismus-priznaky-projevy-deti/>.

⁵¹ THOROVÁ, K. Poruchy autistického spektra. 1. vyd. Praha: Portál, s. r. o., 2006. s. 221 – 222. ISBN 80-7367-091-7.

⁵² Tamtéž, s. 217 – 225.

⁵³ Tamtéž, s. 217 – 219.

⁵⁴ Modrý koník [online]. © neuvedeno [cit. 2018-11-10]. Dostupné z: <https://www.modrykonik.cz/zdravi/detska-dezintegracni-porucha/>.

už nikdy nedosáhnou normy.⁵⁵ Postižení je často doprovázeno středně těžkou až těžkou mentální retardací.⁵⁶

5. Hyperaktivní porucha sdružená s mentální retardací a stereotypními pohyby

Diagnostická kritéria jsou pro tuto hyperaktivní poruchu, která je spjatá s mentální retardací a stereotypními pohyby uváděna podle diagnózy MKN–10. Má pět částí, mezi které patří: opakující se stereotypní vzorce chování a činností, těžká motorická hyperaktivita, IQ je nižší než 50, není sociální narušení autistického charakteru a posledním bodem je, že porucha nesplňuje diagnostická kritéria daná pro autismus.⁵⁷

6. Aspergerův syndrom

Jedinci mají obtíže v navazování přiměřeného sociálního kontaktu, a přesto jsou integrováni do běžných škol. Typickými pro tento syndrom jsou neobvyklé záliby nebo mluva (např.: rádi studují telefonní seznamy nebo jízdní řády). Mají výrazné problémy v sociálním kontaktu, jakou je například nepřiměřené dívání se druhému do očí, nízká míra empatie, nedokáží vyjádřit své potřeby, nedovedou sdílet radost s druhými lidmi, neumí se dělit s druhými lidmi, mají problém porozumět sociálnímu chování, rádi mluví o tom, co je baví a zajímá apod.⁵⁸

Aspergerův syndrom je znatelný i v řeči. Děti s Aspergerovým syndromem mají obsáhlou slovní zásobu, používají odborný jazyk a monotónnost hlasu. Některým zdravým dětem se jejich řeč může zdát složitá, a proto o konverzaci s nimi nejeví zájem. Problém nastává též v sociálních dovednostech a emocích. Děti s Aspergerovým syndromem si raději hrají samy a nemají zájem o jakýkoliv kontakt s ostatními dětmi (spolužáky). Odchytky můžeme zpozorovat i v motorice. Chůzi si osvojují mnohem déle než zdravé děti. S přibývajícím věkem si u nich můžeme

⁵⁵ Zdravotnictví a medicína [online]. © neuvedeno [cit. 2018-11-10]. Dostupné z: <https://zdravi.euro.cz/leky/autismus-priznaky-projevy-deti/>.

⁵⁶ Modrý koník [online]. © neuvedeno [cit. 2018-11-10]. Dostupné z: <https://www.modrykonik.cz/zdravi/detska-dezintegracni-porucha/>.

⁵⁷ THOROVÁ, K. Poruchy autistického spektra. 1. vyd. Praha: Portál, s. r. o., 2006. s. 209 – 210. ISBN 80-7367-091-7.

⁵⁸ Zdravotnictví a medicína [online]. © neuvedeno [cit. 2018-11-10]. Dostupné z: <https://zdravi.euro.cz/leky/autismus-priznaky-projevy-deti/>.

všimnout zvláštního stylu chůze. Jejich pohyb by nám mohl připadat spíše nepřírozený až strojený. Též si můžeme povšimnout špatné koordinace horních a dolních končetin nebo pohyb horních končetin zcela chybí. Proto se můžou objevovat problémy i v tělesné výchově. Děti s Aspergerovým syndromem mají neporušitelný intelekt, který jim umožňuje zařazení do běžné základní školy a vzdělávání spolu s ostatními, navíc nezdědka mohou mít zvláštní vynikající talenty.⁵⁹

7. Jiné pervazivní vývojové poruchy

Nejčastěji jsou narušeny všechny oblasti, ale ne v takové míře (jiná diagnostika). V Evropě se tento termín spíše neužívá.⁶⁰ Diagnostická kritéria nejsou jasně definována. Spíše se jedná o specifickou sběrnou kategorii. Kvalita sociální interakce a komunikace je narušena, ale ne do takové míry, aby diagnóza odpovídala autismu. Dále sem spadají děti, které mají výrazně narušenou představivost. Typickými rysy pro tuto pervazivní vývojovou poruchu, je malá schopnost rozeznání reálného a fantazijního světa. Dokonce mají specifická, vyhraněná témata jejich zájmu.⁶¹

8. Pervazivní vývojová porucha nespecifikovaná

Tato kategorie slouží k začleňování jedinců, kteří nemají rysy pro předchozí kategorie, a tudíž se zařazují do této kategorie. V zahraničí se můžeme setkat ještě s jedním dělením autismu. Jedná se o vysoce funkční, středně funkční a nízko funkční autismus.⁶²

Do vysoce funkčního autismu se zařazují jedinci, kteří mají IQ v normě a to v pásmu 70. Vyskytuje se u nich mírně narušená komunikační schopnost, nejčastěji se tedy jedná o děti s Aspergerovým syndromem. Incidence vysoce funkčního

⁵⁹ KVASNIČKOVÁ, L. *O psychologii.cz* [online]. © 2015 [cit. 2018-11-10]. Dostupné z: <http://www.opsychoologii.cz/clanek/243-projevy-aspergerova-syndromu/>.

⁶⁰ *Mother Club* [online]. © 2018 [cit. 2018-11-10]. Dostupné z: <https://motherclub.cz/autismus-u-deti-jak-se-projevuje-a-meni-v-prubehu-veku/>.

⁶¹ THOROVÁ, K. *Poruchy autistického spektra*. 1. vyd. Praha: Portál, s. r. o., 2006. s. 204 – 205. ISBN 80-7367-091-7.

⁶² *Poruchy autistického spektra* [online]. © 2013 [cit. 2019-02-02]. Dostupné z: https://uss.upol.cz/wp-content/uploads/2015/01/Poruchy-autistickeho-spektra_Pastierikova.pdf.

autismu je 11 – 34 % a tudíž se mohou vzdělávat na běžných základních školách formou integrace.⁶³

Středně funkční autismus zahrnuje děti s lehkým a středně těžkým mentálním postižením. Mají více narušenou komunikační složku.⁶⁴

V kategorii nízko funkčního autismu jsou jedinci s těžkou až hlubokou mentální retardací. Typickým znakem je nerozvinutá řeč, stereotypní chování nebo špatné navazování sociálních kontaktů.⁶⁵

1.6 PŘÍČINY PORUCH AUTISTICKÉHO SPEKTRA

Důvod, proč vzniká autismus, není doposud známý. Na začátku 20. století se objevila teorie psychoanalytiků o takzvaném syndromu „chladných matek“, který měl být příčinou stáhnutí jejich dítěte do sebe. Tento mýtus byl ale vyvrácen a my víme, že se jedná o vrozenou neurologickou poruchu mozku.⁶⁶ Důkazy o tom, že autismus je geneticky podmíněn, jsou založeny na výsledcích z výzkumů jednovaječných a dvojevaječných dvojčat, kterým byla diagnostikována porucha autistického spektra. Také se výzkum opírá o skutečnost, že rodina dítěte s autismem, má genetické dispozice u sourozenců nebo u jiných příbuzných. Aktuálně průzkumy ukázaly, že PAS u sourozence je v 15 % případů. Je známo, že porucha autistického spektra se řadí mezi nejvíce genově podmíněná psychická onemocnění.⁶⁷

V 90 % jde o polygenní dědičnost, kdy se jedná o menší změny v genech. V 10 % se pak jedná o monogenní dědičnost. V tomto případě je zásadní změna

⁶³ *Poruchy autistického spektra [online]. © 2013 [cit. 2019-02-02]. Dostupné z: https://uss.upol.cz/wp-content/uploads/2015/01/Poruchy-autistickeho-spektra_Pastierikova.pdf.*

⁶⁴ *Tamtéž, https://uss.upol.cz/wp-content/uploads/2015/01/Poruchy-autistickeho-spektra_Pastierikova.pdf.*

⁶⁵ *Poruchy autistického spektra [online]. © 2013 [cit. 2019-02-02]. Dostupné z: https://uss.upol.cz/wp-content/uploads/2015/01/Poruchy-autistickeho-spektra_Pastierikova.pdf.*

⁶⁶ *APLA Jižní Čechy [online]. © 2018 [cit. 2018-11-10]. Dostupné z: <http://www.aplajc.cz/autismus/priciny-vzniku/priciny-vzniku.htm>.*

⁶⁷ *Šance dětem [online]. © 2011 - 2019 [cit. 2019-01-13]. Dostupné z: <https://www.sancedetem.cz/cs/hledam-pomoc/deti-se-zdravotnim-postizenim/deti-s-mentalnim-postizenim/poruchy-autistickeho-spektra.shtml>.*

v jednom genu. Neexistuje jedna konkrétní příčina nebo jeden konkrétní gen, který by byl zodpovědný za vznik autismu. Z výzkumů vyplývá, že bylo popsáno 826 genů, které mají souvislost s PAS. V současnosti je známo více než 150 kandidátních (k rozvoji onemocnění má větší vztah než jiné geny⁶⁸) genů, kterými lze vysvětlit vznik a rozvoj autismu. Z mnohých genetických faktorů, které působí prostřednictvím komplexních mechanismů, vyplývá interakce mezi geny, vlivy prostředí a epigenetiky (jedná se o faktory, které ovlivňují chování genů, ale nemění DNA).⁶⁹

Autismus se začíná projevovat již před třicátým šestým měsícem života dítěte. Tudíž prvopočátek autismu může být už v prenatálním období, kdy matka prodělala nějakou infekci. Mezi perinatální potíže patří přidušení miminka, těžký porod, předčasný porod atd. Důležitou roli zde hrají i genetické dispozice. Problémy, které se mohou objevit během těhotenství, nemusí být přímou příčinou vzniku autismu, ale mohou vytvořit prostředí pro jeho vývoj.⁷⁰ Je vědecky dokázáno, že matky, které během těhotenství prodělaly zarděnky, mají větší pravděpodobnost vzniku autismu u jejich dětí. PAS se často pojí s epilepsií, depresemi, opožděným mentálním vývojem či úzkostnými poruchami. Mezi další rizika patří očkování, množství jedů, toxinů zastoupených v prostředí, jídle a tak dále.⁷¹

⁶⁸ *Vyznamslova.com [online]. © neuvedeno [cit. 2019-02-06]. Dostupné z: <http://www.vyznamslova.com/Kandid%C3%A1tn%C3%AD%20gen>.*

⁶⁹ ŠPORCLOVÁ, V. *Autismus od A do Z*. 1. vyd. Praha: PASPARTA Publishing, s. r. o., 2018. s. 11 – 14. ISBN 978-80-88163-98-5.

⁷⁰ *APLA Jižní Čechy [online]. © 2018 [cit. 2018-11-10]. Dostupné z: <http://www.aplajc.cz/autismus/priciny-vzniku/priciny-vzniku.htm>.*

⁷¹ *Tamtéž, <http://www.aplajc.cz/autismus/priciny-vzniku/priciny-vzniku.htm>.*

1.7 LÉČBA PAS

Porucha autistického spektra patří mezi nevléčitelné choroby. Speciální výchovou a vedením jedince však můžeme docílit lepší adaptabilitu a začlenění do společnosti. V České republice se touto problematikou zabývá organizace NAUTIS, speciálně pedagogická centra, systém rané péče atd.⁷²

Děti s PAS často dostávají farmakologickou léčbu a to proto, aby byly lépe naladěni, namotivováni a zvladatelní.⁷³

Mezi hojně používané psychofarmaka patří:

- a) **hypnotika, nootropika a psychostimulancia** – léky na bdělost (Ritalin),
- b) **neuroleptika** – na ovlivnění pochodu myšlení (Risperdal, Zyprexa, Tisercin),
- c) **antidepresiva** – snižují úzkost (Zoloft, Asentra),
- d) **thymostabilizátory** – ovlivňují výkyvy nálad (Lithium).⁷⁴

Kristine Barnett - Barnett je matka malého Jacoba, kterému byl ve dvou letech diagnostikován autismus. Odborníci měli jasno, že dítě bude nezvladatelné, a že si nebude schopno ani samo zavázat tkaničky. To se ovšem jeho matce nelíbilo a začala jednat. Odhlásila chlapce ze speciální školy a doma ve své garáži otevřela centrum denní péče. Jacobovo IQ je mnohem vyšší než Einsteinovo. Má fotografickou paměť. Počítat se naučil sám během dvou týdnů. V devíti letech začal pracovat na teorii astrofyziky, která by mu jednoho dne měla podle odborníků zaručit i Nobelovu cenu.⁷⁵

⁷² *Moje zdraví [online]. © 2001 - 2018 [cit. 2018-10-15]. Dostupné z: <https://www.mojezdravi.cz/nemoci/autismus-1883.html>.*

⁷³ *Tamtéž, <https://www.mojezdravi.cz/nemoci/autismus-1883.html>.*

⁷⁴ *APLA Jižní Čechy [online]. © 2018 [cit. 2018-11-10]. Dostupné z: <http://www.aplajc.cz/autismus/medikace/medikace.htm>.*

⁷⁵ *BARNETT, K., The Spark. New York: Random House, 2013. s. 9 – 348. ISBN 10: 0241145678.*

1.8 PROJEVY CHOVÁNÍ U DĚTÍ S PAS

Obecně jsou kladeny vysoké nároky na všechny děti, které mají problém se sociálním začleněním, nejen na děti s poruchou autistického spektra. Integrace u dětí s PAS vyžaduje sociální dovednosti, které u takových jedinců nejsou nebo nebyly vytvořeny a je zapotřebí povinné školní docházky (školského systému a speciálního pedagogického přístupu), aby si děti s autismem osvojily veškeré důležité životní dovednosti. Děti s poruchou autistického spektra jsou spíše samotářské, a proto není vůbec jednoduché je začlenit do kolektivu, naučit zvyklostem či přizpůsobení danému režimu. Tato snaha v dětech vyvolává problémové chování, které se nejčastěji projevuje křičením, válením se po zemi, ubližováním personálu (asistentkám, učitelům apod.) škrábáním, kousáním nebo bitím. Chování tohoto typu se u nich objeví tehdy, pokud se z jejich pohledu dostanou do úzkých a nevědí, jak z dané situace ven. Jedná se o jejich obranný mechanismus. Jedinci s autismem často nereagují na verbální pokyny, a když už reagují, tak chybně a personál školy toto chování vyhodnocuje jako tvrdohlavost. Opak je však pravdou. Děti s autismem nerozumí buď zcela, nebo zčásti jejich verbálním pokynům a proto chybují ve svých odpovědích nebo jednání. Důležité pro děti s poruchou autistického spektra je pevně stanovený řád a na každou nadcházející změnu je zapotřebí děti včas připravit.⁷⁶

Pokud chceme agresivní chování u dětí s autismem odstranit nebo alespoň zmírnit, musíme odstranit příčiny jejich agrese.⁷⁷ Nejlepším způsobem je danému problémovému chování předcházet a to speciálními metodami a přístupy. Nejen verbální formou, ale i pomocí předmětů, motoriky, obrázky (kresby, fotografie), tištěnou či psanou formou atd.⁷⁸

⁷⁶ ČADILOVÁ, V., H. JŮN a K. THOROVÁ a kol. *Agrese u lidí s mentální retardací a s autismem*. 1. vyd. Praha: Portál s. r. o., 2007. s. 65 – 67. ISBN 978-80-7367-319-2.

⁷⁷ *Tamtéž*, s. 66.

⁷⁸ RVP [online]. © neuvedeno [cit. 2019-01-12]. Dostupné z: <https://digifolio.rvp.cz/view/view.php?id=12504>.

Perchta Kazi Pátá a Petr Matyáš Hájek - Kniha s názvem „Svět očima dítěte s autismem“ mě velice zaujala. Je psána humorně, inspirativně a hlavně, podle pravdy. Matyáš nás v knize zve do jeho světa, který vidí a vnímá jen on sám. Chlapec je dvanáct let a jako jeden z mála, který trpí poruchou autistického spektra, je schopen o své nemoci mluvit otevřeně a bez bariér. Kniha je psána formou rozhovorů, které vede jeho matka. O odborné komentáře se zasloužily MUDr. Jana Schmidtová a MUDr. Markéta Havlovicová.⁷⁹

1.9 JAK SPRÁVNĚ MLUVIT S LIDMI S AUTISMEM

Každé dítě ať s postižením nebo bez něj, je jedinečná bytost a ne se všemi můžeme hovořit tak, jak jsme zvyklí. Proto je důležité přizpůsobit komunikaci věku a postižení jedince.⁸⁰

Děti s poruchou autistického spektra můžeme rozdělit na dva subtypy. Prvním je aktivní subtyp, který začne vyjadřovat své emoce, někdy až provokativně (snaží se tím skrýt svoji nejistotu). Pasivní subtyp raději jakoukoliv komunikaci přeruší a začne se spíše projevovat pláčem nebo odmítáním kontaktu s osobou. V obou případech si můžeme povšimnout stejných stimulací, jakými je hraní si s prsty, opakované pohyby, kývání hlavou. Doporučuje se toto chování ignorovat a to z jednoho prostého důvodu. Děti s autismem se tímto způsobem snaží udržet psychickou rovnováhu. Také bychom měli mít na paměti, že není vhodné na děti s PAS křičet. Uzavřou se do sebe, nebo vyvoláme afektivní výbuch spojený s agresí a situace se tak může jen zhoršit.⁸¹

Desatero správné komunikace s dětmi s autismem:

1. neodsuzovat a neurážet se,
2. měli bychom respektovat jejich odlišný způsob myšlení,
3. neměli bychom se chovat nadřazeně, spíše bychom se jim měli snažit pomáhat,

⁷⁹ PÁTA, K. P. a P. M. HÁJEK. *Svět očima dítěte s autismem*. 1. vyd. Praha: BELETRIS, 2016. s. 7 – 117. ISBN 978-80-7520-082-2.

⁸⁰ NAUTIS [online]. © neuvedeno [cit. 2018-11-10]. Dostupné z: https://nautis.cz/_files/userfiles/PR_osveta/110_zasad_komunikace.pdf.

⁸¹ Vlada.cz [online]. © neuvedeno [cit. 2019-01-13]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/assets/ppov/vvzpo/dokumenty/KS---Klic-pro-komunikaci-s-osobami-s-autismem.pdf>.

4. oční kontakt nevynucovat a ani se při jeho použití neznepokojoval,
5. neměli bychom dát na informace neverbální komunikace,
6. při komunikaci mezi účastníky by měla být přiměřená vzdálenost,
7. jednoznačné vyjadřování je cílem úspěchu,
8. také je vhodné získat zpětnou vazbu od člověka s autismem, jestli jsme správně porozuměli tomu, co nám říkal,
9. naše vyjadřování by mělo být jednoznačné a rozhodně bychom se neměli ujišťovat za každou větou, jestli všemu rozumí,
10. měli bychom konverzaci ubírat směrem, který je příjemný oběma stranám (moderujeme ho).⁸²

⁸² NAUTIS [online]. © neuvedeno [cit. 2018-11-10]. Dostupné z: https://nautis.cz/_files/userfiles/PR_osveta/110_zasad_komunikace.pdf.

2 AGRESE U DĚTÍ S PAS

2.1 CO JE AGRESE?

Definování pojmu agrese lze rozdělit na dva termíny **agresi** a **agresivitu**. Při agresi jedinec záměrně ubližuje ostatním a moc dobře ví, jaké může mít jeho chování následky.⁸³ Za to **agresivita** poukazuje na to, že jedinec nedokáže vyjádřit svůj názor jinak, než násilným nebo nepřátelským způsobem.⁸⁴

„Agrese je chování, které vědomě a se záměrem (úmyslně) ubližuje, násilně omezuje svobodu a poškozuje jiné osoby nebo věci. Agresí není přemýšlení o negativním činu.“⁸⁵

Slovo agrese pochází z latinského slova **ad-gredior**, což znamená přiblížit se. Agrese je hlavně projev vitální síly jedince. Potencionálně je agresivní každý, jen ne u každého se agresivita projeví stejně. Agresivní člověk nedokáže přiznat, že nemá pravdu, rád druhým rozkazuje a vyčítá vše.⁸⁶

Typy agrese:

1. **Z hlediska povahy:**
 - a) **instrumentální** – jedná se o vedlejší produkt při dosahování určitých cílů (např.: chci vyhrát, tak ublížím protihráči),
 - b) **šikanování** – výrazným znakem je nerovnost mezi agresorem a obětí (např.: odlišuje se vzhledem a chováním od ostatních, tak z něj udělám odstrašující případ),

⁸³ Studium Psychologie [online]. © 2016 [cit. 2018-11-10]. Dostupné z: <https://www.studium-psychologie.cz/socialni-psychologie/4-zatezove-situace-agrese.html>.

⁸⁴ Aktivita pro zdr [online]. © 2013 [cit. 2018-11-10]. Dostupné z: <http://www.aktivitaprozdravi.cz/zdravotni-problemy/priznaky-zdravotnich-problemu/priznak-agresivita>.

⁸⁵ Studium Psychologie [online]. © 2016 [cit. 2018-11-10]. Dostupné z: <https://www.studium-psychologie.cz/index.html>.

⁸⁶ Chování.eu [online]. © neuvedeno [cit. 2018-10-15]. Dostupné z: <http://www.chovani.eu/agrese/c270>.

c) **afektivní** – není plánovaná a nejčastěji vzniká vyprovokováním (jedno z dětí se nevhodně chová ke druhému např.: kdyby ses nenarodil, bylo by tvé rodině líp).⁸⁷

2. **Z hlediska formy:** a) fyzická,
b) myšlenková,
c) verbální.⁸⁸

3. **Z hlediska zaměření:** a) proti osobám,
b) proti věcem,
c) jiný objekt, než byl spouštěčem.⁸⁹

Funkce agrese:

Agrese je projevem vitální síly a není nijak mimořádná. Je přirozená pro nás všechny a u někoho se projevuje více a u někoho méně.

- a) **zajištění aktivity** – jedinec je aktivní bytost a potřebuje nějakou činnost, neodkáže být nečinným; pokud nemůže svoji fyzickou aktivitu nějakým způsobem realizovat ihned, začne o ni alespoň přemýšlet a tím si ve své mysli vytvoří problém, který je potřeba nějakým způsobem řešit (např.: životní síla se musí projevovat fyzickou a duševní aktivitou, která by měla být uspokojována, ale pokud se objeví překážka v uspokojování, například dítě dostane úkol od vyučujícího a musí zastavit svůj tok energie a začít se soustředit na daný úkol delší dobu, dítě neudrží pozornost a jeho nahromaděná vnitřní energie se musí dostat ven),⁹⁰
- b) **posouvání hranic** – snaží se zvětšit svůj fyzický i psychický prostor (např.: malé dítě nechce za své teritorium považovat jen jeho pokojíček,

⁸⁷ *Studium Psychologie [online]. © 2016 [cit. 2018-11-10]. Dostupné z: <https://www.studium-psychologie.cz/socialni-psychologie/4-zatezove-situace-agrese.html>.*

⁸⁸ *Tamtéž, <https://www.studium-psychologie.cz/socialni-psychologie/4-zatezove-situace-agrese.html>.*

⁸⁹ *Tamtéž, <https://www.studium-psychologie.cz/socialni-psychologie/4-zatezove-situace-agrese.html>.*

⁹⁰ *SVOBODA, J. Agrese a agresivita v předškolním a mladším školním věku. 1. vyd. Praha: Portál s. r. o., 2014. s. 40 – 41. ISBN 978-80-262-0603-3.*

ale celý dům či byt; starší dítě už nechce mít jen ve svém okruhu matku, ale snaží se tam vtěsnat i jiné jedince nebo je naopak ze svého kruhu dostat pryč; pokud se dítě v daném teritoriu nebo okruhu lidí necítí dobře, může to být spouštěčem agrese),⁹¹

- c) **ochrana vlastních hranic** – hranicí člověka je tělo; už malé dítě se rodí závislé na své hranici, díky které se učí; též si vše osvojuje prostřednictvím pocitů, zda se mu něco líbí či nikoliv (např.: dítě si pečlivě vybírá okruh lidí, které k sobě pustí blíže, agresivitu tedy může spustit strach z toho, že mu někdo ublíží).⁹²

2.2 PŘÍČINY AGRESE U DĚTÍ

Obecně se agrese projevuje více u chlapců, než u dívek.⁹³ Z psychologického hlediska je mnohem závažnější napětí, stres, nejistota a úzkost dítěte a nejčastěji jejich obranou je útok. U dětí ve školním věku může být agrese podmíněna stravou bohatou na cukr (sladkosti, sladké nápoje, čokoláda – hodně energie), děti v noci pořádně a kvalitně nespí a pak jsou ve škole podrážděné a protivné.⁹⁴ Mezi sociální příčiny agrese patří nápodoba a opakování chování rodičů (např.: dítě vidí vzorce chování u svých rodičů, když vše řeší vztekem a křikem, jejich dítě se nebude chovat jinak). Také je důležitý a podstatný temperament dítěte, se kterým se rodí a je jen těžko ovlivnitelný. Mezi další příčiny patří citové neuspokojování potřeb dítěte a citová deprivace.⁹⁵ Děti, které trpí citovou deprivací, mají nedostatek doteků, lásky, něhy či přátelství ze strany rodičů. Touha po přátelství a lásce je velice silná, bohužel nemůže být dlouhodobě a plně uspokojována a to kvůli depresím, nemocem, finančním problémům a tak dále. Když se dítě snaží svou potřebu uspokojit a nejde mu

⁹¹ SVOBODA, J. *Agrese a agresivita v předškolním a mladším školním věku*. 1. vyd. Praha: Portál s. r. o., 2014. s. 40 – 41. ISBN 978-80-262-0603-3.

⁹² *Tamtéž*, s. 40 – 41.

⁹³ *Chování.eu* [online]. © neuvedeno [cit. 2018-10-15]. Dostupné z: <http://www.chovani.eu/agrese/c270>.

⁹⁴ *Tamtéž*, <http://www.chovani.eu/agrese/c270>.

⁹⁵ OLBRACHTOVÁ, Hana. *Příčiny, projevy a řešení agresivního chování žáků na 1. stupni ZŠ*. Olomouc, 2010. [cit. 2019-01-24]. *Bakalářská práce*. Univerzita Palackého v Olomouci, Fakulta pedagogická, Ústav pedagogiky a sociálních studií, Vedoucí práce: Mgr. Linda Švrčinová. Dostupné z: <https://theses.cz/id/b2k4mu/84472-241256663.pdf>.

to, začne si ji vynucovat od svého okolí a pokud se mu potřebu nepodaří naplnit, vede to až k agresivnímu chování.⁹⁶

2.3 AGRESE U DĚTÍ S PAS

Mezi dětmi s PAS jsou velké rozdíly nejen v jejich schopnostech, ale i v mentální úrovni a chování. Je velký rozdíl mezi dětmi s poruchou autistického spektra s mentální retardací a bez mentální retardace. Ve své práci se zaměřuji na děti s PAS v integraci, tudíž se budu věnovat dětem s PAS bez mentální retardace. Zde se můžeme spolehnout na jejich intelektovou kapacitu nás chápat a také alespoň částečně podle našich požadavků, regulovat své chování. Zatímco situace u dětí s PAS s mentální retardací může být náročnější, protože se nedokáží tolik přizpůsobit našim pravidlům a nedovedou je správně chápat. Proto i jejich projevy agresivity mohou být závažnější, ne tak snadno korigovatelné pokyny a tak dále.⁹⁷

Každé dítě s PAS je jiné a vyžaduje specifický přístup. Agrese se stává největší překážkou pro integraci dětí s poruchou autistického spektra do běžného školního vzdělávání. Někdy nastává i problém v začlenění dítěte s PAS do sociálního zařízení. Děti s touto diagnózou zatěžují svoji rodinu jak psychicky, tak fyzicky, ale i zdravotně. Cesta k tomu, jak efektivně zvládat jejich agresi je náročná a zdlouhavá, ale časem můžeme vidět pozitivní výsledky. Nejlepší je agresivnímu chování předcházet a nevystavovat dítě situacím, které nezvládá a reaguje na ně neadekvátně. Je velice těžké dítě s poruchou autistického spektra integrovat. V první řadě je dobré dítě s PAS připravovat pravidelně na změny a seznamovat ho s programem každého dne, strukturovat čas nebo vytvořit mapu denního programu, aby dítě vědělo, kde se v danou dobu a vyučovací hodinu bude nacházet.⁹⁸

⁹⁶ *Psychologie [online]. © 2019 [cit. 2019-02-04]. Dostupné z: <http://www.psychologie.estranky.cz/clanky/psychologie/zakladni-pojmy/deprivace.html>.*

⁹⁷ *Šance dětem [online]. © 2011 - 2019 [cit. 2019-01-24]. Dostupné z: <https://www.sancedetem.cz/cs/hledam-pomoc/deti-se-zdravotnim-postizenim/deti-s-mentalnim-postizenim/predchazeni-a-reseni-afektu-u-deti-s-poruchou-autistickeho-spektra.shtml>.*

⁹⁸ *Tamtéž, <https://www.sancedetem.cz/cs/hledam-pomoc/deti-se-zdravotnim-postizenim/deti-s-mentalnim-postizenim/predchazeni-a-reseni-afektu-u-deti-s-poruchou-autistickeho-spektra.shtml>.*

Na pozadí negativního chování vyvstávají i tyto situace. Mezi první patří pokusy o získání zájmu. Dítě se snaží svým negativním chováním na sebe upoutat pozornost a říci „bud’ se mnou!“. Je velice těžké rozpoznat v dané chvíli, kdy chce být dítě s PAS samo a kdy vyžaduje naši přítomnost. Dalším pokusem je získání nějaké výhody. Modelovou situací může být, že dítě nechce počítat příklady z matematiky a my podlehneme jeho nátlaku a povolíme, že je dnes nemusí vypracovávat. Což je chyba. Je zapotřebí si stát za svým a přimět nějakým způsobem (kompromisem) dítě s PAS ke spolupráci. Pokud jednou dítěti ve špatné náladě ustoupíme, bude to na nás zkoušet pokaždé, když se mu nebude chtít něco dělat nebo naopak. Bude něco chtít a my mu to nebudeme ochotni dát.⁹⁹

Na zvládnání a předcházení agresi existuje mnoho technik. Za nejúčinnější metodu se považuje individuální přístup k dítěti s PAS.¹⁰⁰

⁹⁹ Šance dětem [online]. © 2011 - 2019 [cit. 2019-01-24]. Dostupné z: <https://www.sancedetem.cz/cs/hledam-pomoc/deti-se-zdravotnim-postizenim/deti-s-mentalnim-postizenim/predchazeni-a-reseni-afektu-u-deti-s-poruchou-autistickeho-spektra.shtml>.

¹⁰⁰ Tamtéž, <https://www.sancedetem.cz/cs/hledam-pomoc/deti-se-zdravotnim-postizenim/deti-s-mentalnim-postizenim/predchazeni-a-reseni-afektu-u-deti-s-poruchou-autistickeho-spektra.shtml>.

3 METODY PRÁCE S AGRESÍ U DĚTÍ S PAS

Metody práce s agresí u dětí s PAS můžeme rozdělit na dvě oblasti. První oblastí jsou metody, kterými předcházíme agresii, a druhou oblastí jsou metody, které pracují se samotnou agresí, když už nastala.¹⁰¹

3.1 PREVENCE AGRESE U DĚTÍ S PAS

Je bezesporu jednodušší agresii předcházet, než řešit situaci, v níž agrese již propukla, protože u dětí s PAS se může objevit agresivní výbuch i při relativně malém nebo málo významném důvodu. Je tedy důležité hledat možnosti, jak těmto výbuchům předcházet. Proto se zpočátku kapitoly budeme věnovat možnostem prevence agrese u těchto dětí. Jednou z hlavních metod, jak těmto situacím předcházet, je strukturované učení, na které jsem se níže podrobněji zaměřila.¹⁰²

Strukturované učení

Strukturované učení se považuje za nejefektivnější prostředek, jak pomoci dětem s autismem. Pro každého z nás je samozřejmé udržovat nějaký určitý řád či plánovat různé události. Děti s autismem tuto vlohu nemají a jejich svět se tak mění na chaotický a neuspořádaný. Jedná se o formu „vnitřní slepoty“. Pokud dětem s PAS nepomůžeme, tak se jejich život promění v jeden velký chaos a zmatek. Proto byly vymyšleny a zpracovány programy a metody, které mají efektivně pomoci dětem s autismem se ve svém prostředí lépe orientovat. Nejznámější a hojně využívaný je program Severní Karolíny TEACCH (Treatment and Education of Autistic and Communication Handicapped Children – Péče a vzdělávání dětí s autismem a dětí s problémy

¹⁰¹ *Autismus.cz [online]. © 2007 [cit. 2018-12-31]. Dostupné z: <http://www.autismus.cz/strukturovane-uceni/strukturovane-uceni-2.html>.*

¹⁰² *Tamtéž, <http://www.autismus.cz/strukturovane-uceni/strukturovane-uceni-2.html>.*

v komunikaci). Tento program je určen všem věkovým kategoriím. V České republice se tato metoda hojně využívá a nazývá se strukturovaným učením.¹⁰³

Důležité, při aplikaci strukturovaného učení, je spolupráce s rodinou dítěte, aby metody, které budou nastaveny ve škole a naopak, byly též doma praktikovány a dítě v tom nemělo zmatek. Děti s poruchou autistického spektra vyžadují individuální přístup. Strukturované učení se též zaměřuje na integraci dětí s PAS do společnosti a pozitivní přístup ke všem, jak s problematickým chováním, tak mentálním postižením. V neposlední řadě se snaží i o pedagogickou intervenci.¹⁰⁴

Nároky na vychovatele a učitele

Nároky, které jsou kladené na vychovatele a učitele jsou opravdu velké. V první řadě musí porozumět autismu a dokázat se přizpůsobit prostředí dítěte. Očekává se od nich určitá míra profesionality a příkládá se značný důraz na nácvik komunikace a sociálního chování.¹⁰⁵

Výhody strukturovaného učení

Po aplikování strukturovaného učení si můžeme povšimnout pozitivních posunů dítěte. Nacvičuje se samostatnost, snižuje se stresová zátěž a dítě je schopno vstřebávat nové informace. Po určité době je patrná redukce problémového chování, jako je negativita, vztek a agrese. Negativní chování se při využívání této metody začne značně snižovat a to proto, že dítě vidí ucelené postupy, metody a nástin práce s ním a tudíž ví, co ho během dne čeká. Jak ve škole, tak doma.¹⁰⁶

¹⁰³ *Autismus.cz [online]. © 2007 [cit. 2018-12-31]. Dostupné z: <http://www.autismus.cz/strukturovane-uceni/strukturovane-uceni-2.html>.*

¹⁰⁴ *Tamtéž, <http://www.autismus.cz/strukturovane-uceni/strukturovane-uceni-2.html>.*

¹⁰⁵ *Tamtéž, <http://www.autismus.cz/strukturovane-uceni/strukturovane-uceni-2.html>.*

¹⁰⁶ *Tamtéž, <http://www.autismus.cz/strukturovane-uceni/strukturovane-uceni-2.html>.*

Principy strukturovaného učení:

1. individuální přístup,
2. strukturalizace,
3. vizualizace.¹⁰⁷

1. Individuální přístup

Každé dítě s autismem je jiné a má své vlastní pocity. Je důležité vytvořit vhodné pracovní prostředí a hlavně ho strukturovat, aby vědělo, co ho v daný den čeká. Každé dítě s PAS je jiné a na každé bude tedy fungovat jiný přístup.¹⁰⁸ Principem této metody je poznat potřeby konkrétního dítěte a zvolit tak individuální metody a postupy, které budou následně využity při vzdělávání nebo řešení problémů. Je zapotřebí být důslední a nepodceňovat tento přístup ani v nejmenších detailech. Pokud se nebudeme zabývat detaily a nebudeme jim přikládat určitou váhu, může dobře vypracovaný postup při vzdělávání selhávat.¹⁰⁹

2. Strukturalizace

Strukturalizace pomáhá jedinci orientovat se v jeho přirozeném prostředí. Nabízí mu tak jistotu bezpečné orientace. Je důležité si vytyčit místa, která jsou důležitá pro práci na školních povinnostech a pro zábavu. Tato vytyčená místa by se neměla přemísťovat, a pokud je to možné, neměla by být na daných místech vykonávána jiná činnost, než pro které bylo dané místo určené. Například pokud se dítě s PAS při hodině anglického jazyka učí v první lavici, neměli bychom ho, pokud je to možné, přesouvat do jiné. V domácím prostředí záleží na tom, kde si dítě píše domácí úkoly. Pokud je zvyklé psát si je v pokojíčku na svém psacím

¹⁰⁷ *Autismus.cz [online]. © 2007 [cit. 2018-12-31]. Dostupné z: <http://www.autismus.cz/strukturovane-uceni/strukturovane-uceni-2.html>.*

¹⁰⁸ *Tamtéž, <http://www.autismus.cz/strukturovane-uceni/strukturovane-uceni-2.html>.*

¹⁰⁹ *Metodický portál [online]. © neuvedeno [cit. 2019-02-04]. Dostupné z: <https://digifolio.rvp.cz/view/view.php?id=12739>.*

stole, nesmíme ho nutit k tomu, aby si jej šlo napsat třeba k jídelnímu stolu do kuchyně.¹¹⁰

3. Vizualizace (vizuálně podpořená komunikace)

V praxi musíme zjistit schopnost abstraktního myšlení u dítěte s PAS a na základě toho sestavíme vizuální oporu pro dítě. Mezi druhy vizuální podpory patří piktogramy, fotografie, konkrétní předměty, diáře, rozvrh dne (hodin) nebo výrazné nápisy.¹¹¹

Děti s autismem potřebují „vidět čas“ stejně jako my. Proto je zapotřebí jim pomoci s vizuální podporou a strukturou jejich dne. Zlepší se tak časová orientace a vede k samostatnosti, pomáhá jim odlišovat jednotlivé aktivity či jim dává odpověď na otázku „kdy?“.¹¹²

Strukturované učení se ve své komplexní podobě spíše využívá u dětí, které mají nejen poruchu autistického spektra, ale i mentální retardaci. U dětí s PAS bez mentální retardace se tato metoda využívá méně. Spíše se využívají vybrané prvky této metody.¹¹³

3.2 OBECNÉ ZPŮSOBY ZVLÁDÁNÍ AGRESE

Mezi obecnými způsoby zvládání agrese najdeme¹¹⁴ katarzi, trest, kognitivní techniky kontroly agrese, expozici neagresivnímu modelu, trénink sociálních dovedností a navození inkompatibilních odpovědí.¹¹⁵

¹¹⁰ *Autismus.cz* [online]. © 2007 [cit. 2018-12-31]. Dostupné z: <http://www.autismus.cz/strukturovane-uceni/strukturovane-uceni-2.html>.

¹¹¹ *Tamtéž*, <http://www.autismus.cz/strukturovane-uceni/strukturovane-uceni-2.html>.

¹¹² *Tamtéž*, <http://www.autismus.cz/strukturovane-uceni/strukturovane-uceni-2.html>.

¹¹³ *Tamtéž*, <http://www.autismus.cz/strukturovane-uceni/strukturovane-uceni-2.html>.

¹¹⁴ HODÚROVÁ, B. *Komparace agresivity trenérů různých sportovních skupin* [online]. Olomouc, 2011. [cit. 2018-11-15]. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Fakulta filozofická, Vedoucí práce: PhDr. Radko Obereignerů, Ph.D. Dostupné z: <https://theses.cz/id/y3olvl/?furl=%2Fid%2Fy3olvl%2F;lang=en>.

¹¹⁵ *Tamtéž*, s. 32.

Jednotlivé metody:

1. Katarze

Jde o techniku, při které si jedinec může uvolnit jeho agresivní tendence neškodnou formou. To znamená, že agrese nesměřuje k žádné jiné osobě. Touto technikou se předchází možnému nahromadění agrese a následnému výbuchu emocí.¹¹⁶ Katarze je vhodná, když potřebujeme nechat vyjádřit emoce nebo bolest. Dobré je, když vám dítě svěří a společně s ním danou situaci prožije a odžije. Tuto metodu lze využít i u dětí s PAS.¹¹⁷

2. Trest

Hrozící trest by mohl agresora či násilníka od daného činu odradit. V praxi je tomu bohužel jinak. I když agresor či násilník ví, co ho čeká za potencionální trest a je si vědom důsledků svých činů, stejně ho to od spáchání činu neodradí. Ne vždy je tato metoda vhodná při řešení agresivního chování žáků s PAS.

Zda bude nebo nebude anticipace trestu pro agresora či násilníka účinná, záleží na:

- a) instrumentální agresi; agresivní chování je prostředkem pro dosahování nějakého cíle, v tom případě agresora neodradí nic (např.: snaží se dosáhnout svého cíle a nevádí mu někomu ublížit),
- b) úrovni hněvu, kterou agresor právě prožívá; čím je vyšší, tím vidina jakéhokoliv trestu ztrácí účinku (např.: jedinec je tak rozčilený, že nedokáže normálně přemýšlet a promýšlet si následky svého chování, ani vidina trestu ho v této fázi neodradí),

¹¹⁶ HODÚROVÁ, B. *Komparace agresivity trenérů různých sportovních skupin [online]. Olomouc, 2011. [cit. 2018-11-15]. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Fakulta filozofická, Vedoucí práce: PhDr. Radko Obereignerů, Ph.D. Dostupné z: <https://theses.cz/id/y3olvl/?furl=%2Fid%2Fy3olvl%2F;lang=en>.*

¹¹⁷ *Books.google.cz [online]. © neuvedeno [cit. 2019-01-18]. Dostupné z: https://books.google.cz/books?id=2HJaAgAAQBAJ&pg=PA135&lpg=PA135&dq=technika+katarze&source=bl&ots=KmkUUX0XF&sig=ACfU3U3YVggvz1akF3RxjkgYJ7QgLD8qtyQ&hl=cs&sa=X&ved=2ahUKEwj6y72NhyvffAhXOsqQKHWZ_ARkQ6AEwBHoECAUQAQ#v=onepage&q=technika%20katarze&f=false.*

- c) pravděpodobnost a velikost trestu zastraší agresora jen tehdy, když jeho agrese nedosahuje takové míry (např.: agrese neprostoupila tak silně, takže se dá na jedince ještě efektivně působit a zmírnit jeho hněv).¹¹⁸

3. Kognitivní techniky kontroly agrese

Kognitivní techniky, jak umírnit agresi (ne vždy je jejich aplikace na děti s PAS vhodná):

- a) **polehčující okolnost** – jestliže jedinec bude brát v potaz veškeré okolnosti, které se mohou na straně agresora vyskytnout, jako polehčující, může být touha po odplatě menší,¹¹⁹
- b) **vysvětlení příčin a omluvy** – je obecně známé, že omluva, která je k jedinci mířena upřímně, pravdivě a důvěryhodně může značně snížit míru hněvu a odvrátit tak nebezpečné chování a naopak; pokud jedinec bude cítit, že omluva není upřímná, může to agresi jen podnítit,¹²⁰
- c) **atribuce** – pochází z latinského slova attribuere, což znamená přičítat nebo přisouvat. Jedná se o proces, který usiluje o stanovení příčin chování a snaží se získat veškeré poznatky o jejich vlastnostech. Tento proces probíhá na základě každodenního života.¹²¹

¹¹⁸ Books.google.cz [online]. © neuvedeno [cit. 2019-01-18]. Dostupné z: https://books.google.cz/books?id=2HJaAgAAQBAJ&pg=PA135&lpg=PA135&dq=technika+katarze&source=bl&ots=KmkUUX0XF&sig=ACfU3U3YVggvz1akF3RxjkgYJ7QgL8qyQ&hl=cs&sa=X&ved=2ahUKEwj6y72NhyffAhXOsqQKHWZ_ARkQ6AEwBHoECAUQAQ#v=onepage&q=technika%20katarze&f=false.

¹¹⁹ HODÚROVÁ, B. *Komparace agresivity trenérů různých sportovních skupin* [online]. Olomouc, 2011. [cit. 2018-11-15]. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Fakulta filozofická, Vedoucí práce: PhDr. Radko Obereignerů, Ph.D. Dostupné z: <https://theses.cz/id/y3olvl/?furl=%2Fid%2Fy3olvl%2F;lang=en>.

¹²⁰ Tamtéž, <https://theses.cz/id/y3olvl/?furl=%2Fid%2Fy3olvl%2F;lang=en>.

¹²¹ Sociologická encyklopedie [online]. © 2017 [cit. 2019-01-18]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Atribuce>.

4. Expozice neagresivnímu modelu

Technika spočívá v tom, že se agresorovi představí osoba, která se v danou situaci, ve které je např. agresor, chová jinak. Má být tudíž pro agresora příkladem. Tato metoda je aplikovatelná na děti s PAS.¹²²

5. Trénink sociálních dovedností

Tento trénink napomáhá agresivním jedincům k tomu, aby dokázali lépe zvládat jejich vztek.¹²³ Trénink jim napomáhá být více empatickými, k udržování společenské normy nebo posilovat jejich školní výsledky. Základním cílem je být pro děti dobrým vzorem. Při tréninku sociálních dovedností, je důležité hraní rolí viz. kapitola 3.4.¹²⁴

3.3 PRVNÍ POMOC PŘI PROJEVECH AGRESE

Tento postup zvládnutí agrese vypracovala Ivana Šlaisová, působící ve Fakultní nemocnici v Hradci Králové, jako první pomoc pro všechny, kteří se setkají s agresivním jedincem.¹²⁵

1. nestavit se takovému jedinci do cesty, mohl by ublížit i nám,
2. snažit se poznat situace, které by je mohli vést k agresivnímu chování,
3. zachovat klid,
4. neměli bychom narušovat jeho osobní prostor,
5. žádné doteky (mohl by to vnímat jako podnět k agresii),
6. být v klidu (náš klid by ho měl též uklidnit),

¹²² HODÚROVÁ, B. *Komparace agresivity trenérů různých sportovních skupin [online]*. Olomouc, 2011. [cit. 2018-11-15]. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Fakulta filozofická, Vedoucí práce: PhDr. Radko Obereignerů, Ph.D. Dostupné z: <https://theses.cz/id/y3olvl/?furl=%2Fid%2Fy3olvl%2F;lang=en>.

¹²³ Tamtéž, s. 33 - 34.

¹²⁴ *Katalog podpůrných opatření [online]*. © 2015 - 2019 [cit. 2019-01-18]. Dostupné z: <http://katalogpo.upol.cz/mentalni-postizeni-nebo-oslabeni-kognitivniho-vykonu/intervence/4-3-7-nacvik-socialniho-chovani-6/>.

¹²⁵ KŘIVOHLAVÝ, J. *Jak přežít vztek, zlost a agresii*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a. s., 2004. s. 96. ISBN 80-247-0818-3.

7. nesnažit se to vyřešit sám,
8. pokusit se ochránit lidi v jeho okolí, aby nebylo ublíženo i jim.¹²⁶

3.4 EFEKTIVNÍ ZVLÁDÁNÍ AGRESE U DĚTÍ S PAS

Je velice důležité mít na paměti těchto pět metod, které nám mohou pomoci zmírnit agresi dítěte s PAS. Základním cílem, jak zvládat agresi, je její regulace. Snažíme se neustále posouvat hranice tak, aby chování bylo co nejlepší.¹²⁷

V první řadě se tyto metody snaží ovládnout energii, kterou jedinec s poruchou autistického spektra má. Proto potřebu dosáhnout všeho za každou cenu považuje jako přednost a snaží se ji převrátit ku prospěchu a využít ji právě pro učení.¹²⁸

Dítě s PAS se záchvatem vzteku by se nemělo ignorovat. V takovém případě je zapotřebí setrvat a věnovat mu veškerou pozornost. Záchvaty vzteku u dětí s PAS nejsou ojedinělé, ba naopak. Proto každý, který s nimi pracuje, by měl mít dostatek trpělivosti a hlavně by měl vědět, jak se v danou situaci správně zachovat. Je důležité být dítěti s PAS na blízku, aby agresi nezačalo směřovat směrem k sobě (autoagrese) nebo k jeho okolí.¹²⁹

Důležité je slovy zdůvodnit, co je pro dítě s PAS podstatné a jak by mohlo eliminovat vlastní agresivitu, aby neublížovalo sobě nebo okolí. Děti s PAS se pomocí hraní rolí naučí, jak alespoň trochu zvládat a zmírňovat svoji agresivitu. Agresivita dodává energii k boji, proto není dobré ji v sobě potlačovat. Mohla by se pak obrátit do jejich organismu a tím by pak ublížovaly jen samy sobě. Základní podmínkou je dát agresivitě průchod, aby si neublížily. Při této činnosti může dětem s PAS pomoci asistent nebo třídní učitel, který jej zná a ví, co si k nim může dovolit. V běžných školních situacích lze dětem s PAS agresivitu uvolnit pomocí fyzické

¹²⁶ KŘIVOHLAVÝ, J. *Jak přežít vztek, zlost a agresi*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a. s., 2004. s. 97. ISBN 80-247-0818-3.

¹²⁷ SVOBODA, J. *Agrese a agresivita v předškolním a mladším školním věku*. 1. vyd. Praha: Portál s. r. o., 2014. s. 39-40. ISBN 978-80-262-0603-3.

¹²⁸ MILLER, A. a T. C. SMITH. *101 tipů pro rodiče dětí s autismem*. 1. vyd. Praha: Portál, s. r. o., 2016. s. 19. ISBN 978-80-262-1106-8.

¹²⁹ *Tamtéž*, s. 20.

aktivity např.: pohybem, kdy se proběhne, udělá pár dřepů. V dalším kroku můžeme dětem položit otázky, které pomohou zamyslet se nad jejich agresivitou a lépe se s ní vypořádat. Jsou jimi např.: Kdy na sobě naposledy cítily agresivitu? nebo Co by udělaly jinak, když by tuto situaci zažily znovu?¹³⁰

Pět metod k efektivnímu zvládnání agrese:

1. **zrcadlení** – typickou situací ve školním prostředí, je nechuť k vykonávání zadaných úkolů; dítě s PAS ji může dát najevo třeba válením se po zemi a vztekáním; v ten moment, pokud to situace a prostředí dovolí, začneme napodobovat (zrcadlit) jeho chování např.: rozčílení, pláč; ovšem si musíme dát pozor, aby se v naší nápodobě neobjevil výsměch,
2. **ignorace** – jestliže chce dítě s PAS dosáhnout nějakého zisku, výhody a nechce akceptovat pravidla, může být ignorace vhodnou metodou (předstíráme, že nám daná věc nevadí); lze tuto metodu aplikovat jen tehdy, když se nacházíme v prostředí, které ignoraci dovoluje s ohledem na bezpečí dítěte,
3. **win-win** – dítě s PAS něco chce a nejraději by mělo všechno, proto je zapotřebí jeho touhu alespoň z části uspokojit, aby mělo pocit, že dosáhlo svého (např.: v „papíromatu“ si dítě chce koupit 5 věcí, které nutně potřebuje, matka mu je ovšem odmítá pořídit, protože jí to přijde zbytečné, jelikož vše už má; situace nebere konce, a proto se matka rozhodne pořídit gumu na gumování se slovy, že je stejně ze všech možných věcí nejhezčí; dítě se uklidní a je rádo, že dosáhlo svého a má alespoň jednu požadovanou věc),
4. **odvedení pozornosti** – pokusíme se dítěti s PAS nabídnout jinou, pro něj oblíbenou činnost (např.: hraní pexesa, karet, procházky po škole),

¹³⁰ Učíme se zvládat vlastní agresivitu [online]. © 2007 [cit. 2018-10-15]. Dostupné z: http://www.odyssea.cz/localImages/3_3.pdf.

5. **přímý pokyn** – zkusili jsme už všechny způsoby jak např. dostat dítě do školy, ale všechny selhaly; účinnou metodou je říct vše dítěti jasně a zřetelně např.: „Vezmi si tašku a pojď!“.¹³¹

Při práci s dětmi s poruchou autistického spektra, je zapotřebí si nalézt metody, které nám práci s těmito dětmi značně ulehčí. Jako vhodnou metodou se mi jeví prvky strukturovaného učení, které i já sama v praxi využívám. Dětem vyhovuje, když jim hodinu vizualizuji a strukturuji. Každý pedagog si musí k dítěti s PAS najít individuální přístup, se kterým se bude dávat s dítětem rozumně vycházet. Osvědčila se mi i metoda přísný pokyn a ignorace. Často se setkávám i s dny, kdy je dítě s PAS negativně naladěno, a všechny mnou používané metody selhávají. Proto se uchyluji nejčastěji k těmto dvěma. Víím, že budou vždy zaručeně efektivně fungovat.

¹³¹ Šance dětem [online]. © 2011 - 2019 [cit. 2019-01-24]. Dostupné z: <https://www.sancedetem.cz/cs/hledam-pomoc/deti-se-zdravotnim-postizenim/deti-s-mentalnim-postizenim/predchazeni-a-reseni-afektu-u-deti-s-poruchou-autistickeho-spektra.shtml>.

PRAKTICKÁ ČÁST

4 VOLBA METODOLOGIE

Při psaní své bakalářské práce jsem si vybrala kvalitativní výzkum. Případové studie a strukturované rozhovory pro mne byly jasnou volbou při shromažďování dat. Metoda kvalitativního výzkumu mi imponovala v tom, že proniká do hloubky problematiky nebo problému a snaží se nám o něm podat co nejvíce informací.

Cílem praktické části bylo zjistit, jak postupují asistenti pedagoga a školní psycholog při zvládnutí agresivních situací u dětí s PAS integrovaných v běžných školách, popsat postupy, které využívají asistenti pedagoga při předcházení agresi a v situacích, kdy už nastala.

Vypracovala jsem dvě kazuistiky dětí, které mají diagnostikovanou poruchu autistického spektra a vzdělávají se v běžné škole. Podklady k nim jsem získala od školní psycholožky, asistentů pedagoga a z vlastního pozorování a práce s dětmi. Všechna jména v kazuistikách jsou změněna. Případové studie jsem zaznamenávala v dějové lince vedoucí od minulosti do přítomnosti. Jsou strukturovány od osobní anamnézy až po mé poznatky.

K rozhovorům jsem si přizvala tři asistentky pedagoga a jednu školní psycholožku. Vybraným vzorkem mi byli lidé, kteří intenzivně pracují s dětmi s poruchou autistického spektra s projevy agresivity. Metodou strukturovaných rozhovorů jsem se snažila odhalit to, jak děti s autismem vnímají, jakým způsobem zvládají jejich agresivní chvíle a postupy, které využívají v oblasti prevence. Rozhovory jsem zaznamenávala prostřednictvím zvukového záznamu. Asistentkám bylo položeno deset otázek a školní psycholožce devět.

Sběr dat byl realizován v souladu se zákonem o GDPR v platném znění.

5 KAZUISTIKY

a) Kazuistika č. 1

Jméno: Karel

Věk: 9 let

Úvod

V této kazuistice budu popisovat vývoj devítiletého chlapce Karla, který má diagnostikovanou poruchu autistického spektra s atypickým vývojem afektivity, na pozadí hyperkinetické poruchy s poruchami pozornosti a celkové aktivace. S jeho rodinou jsem v průběhu své práce spolupracovala částečně. Jednalo se převážně o reflexi jeho činnosti, omlouvání žáka z výuky, výletů nebo zadávání domácích úkolů.

Osobní anamnéza

Těhotenství probíhalo normálně, nebyly zjištěny žádné náznaky toho, že by mohlo být dítě postižené. Po porodu nebyly stále patrné žádné známky, až s přibývajícím věkem se začaly projevovat znaky, které jsou charakteristické pro poruchu autistického spektra. Karel se častokrát potýká s výkyvy nálad, záchvaty vzteku, nepřátelstvím či agresivními sklony, které jsou tlumeny lékem Risperdalem. Po obědě dostává 0,5 ml léku tekuté konzistence na ztlumení impulzivity a celkového naladění na lepší vlnu. Chlapec je v péči psychologa.

Trpí krátkozrakostí, která je korigována brýlemi se středně silnými dioptriemi. Je menšího vzrůstu, hubené postavy a krátké hnědé vlasy lemují jeho kulatý obličej.

Kája má hudební sluch. Už několik let hraje na akordeon a zpívá. Svůj talent předvádí i na různých koncertech nebo YouTube.

Rodinná anamnéza

Jedná se o tříčlennou rodinu – rodiče a jedno dítě. Matce je čtyřicet let a otcí čtyřicet pět let. Matka vystudovala střední školu zaměřenou na ekonomiku a podnikání. Vysokou školu s titulem Bc. absolvovala na Palackého univerzitě a titul Mgr. má z marketingové komunikace. Nyní pracuje jako manažerka známé společnosti Public relations. Otec vystudoval průmyslovou školu a nyní pracuje v oblasti systémů a technologií pro řízení pohybu. Karel nemá žádné sourozence, je jedináček. Navštěvuje běžnou základní školu, kde mu se vzděláním pomáhá asistentka pedagoga. Rodina je velice dobře finančně situovaná. Velikou roli v jejich rodině sehrává matka, která má na Karla dobrý vliv. Má kladný vztah i ke své babičce. Karla i přes jeho znevýhodnění rodiče začleňují do normálního života a nedělají žádné rozdíly. Jezdí s ním na dovolené a dlouhé výlety, které má rád, ale často z nich bývá unavený, což je i poznat na jeho klesajícím výkonu ve škole. Rodina žije v bytě.

Rozumové a pracovní schopnosti

Karel se častokrát zasekne a nechce pracovat jak s asistentkou, tak s vyučujícím. Sbalení věcí na konci vyučování mu dělá značný problém.

Hodnocení Karla je stejné jako u jeho spolužáků. V případě potřeby je nutné individualizovat jeho hodnocení na množství odvedené práce. Je zapotřebí žáka nepřetěžovat a při únavě mu poskytnout možnost krátkého odpočinku nebo relaxace. Výuka by měla být prokládána relaxačními chvilkami a pracovní činnosti by se měly střídát s odpočinkovými.

Sebeobsluha a osobní hygiena

Chlapec se dokáže sám zout, obout, svléknout, obléknout, ale dlouho mu to trvá, protože se zajímá o své okolí a neudrží pozornost ani při této činnosti. Klidně v bundě a botách chodí po třídě a něco si mumlá. Pokud ho nenapomenete, nedojde se převléknout. Když chodíme na oběd, v prostředí se orientuje bez větších problémů, vezme si tác, příbory a vše si umí obstarat sám. Najíst se dokáže bez nepořádku, pouze si neumí nakrájet maso. Toaletu využívá bez pomoci, řekne si, když zrovna potřebuje.

U Káji jsem za celou dobu nezpozorovala nějaký problém v oblasti hygieny. Po obědě či toaletě si ruce umyje. Přes den dokáže udržet čistotu a to i o výtvarné výchově, do které se často nechce zapojit, protože jak on říká: „je to pro něj těžké“. Na tělesnou výchovu nebo plavání se bez problémů převlékne a dělá v rámci možností to, co se od něj požaduje.

Komunikace a řeč

Dokáže říci vše, co má na srdci a občas je až příliš upřímný. Rozhodně se nebojí ozvat, když se mu něco nelíbí nebo s něčím nesouhlasí. Při komunikaci s vámi nebude vyžadovat oční kontakt. Má tendenci narušovat osobní prostor druhých lidí (chytá za ruku, oblečení, udržuje těsný kontakt obličeje s obličejem druhého člověka). Proto je nutná korekce jeho chování.

Citová oblast

V citové oblasti je velice labilní. Z rovnováhy ho dokáže vyvést jakákoliv věc, která není podle něho. V afektu nepřemýšlí nad slovy, která z úst vypouští a pak chodí, ať se na něj nezlobíme, a omlouvá se. Dokáže popsat stav, ve kterém se aktuálně nachází a z jakého důvodu. Chlapcovu agresi nejvíce spouští neznalost probírané látky, chybějící náplň do pera, když ho nenecháte domluvit nebo když není po jeho a vyžaduje aktivitu, která není adekvátní v dané situaci. S těmito projevy v jeho chování se můžeme setkat během celého dne. Pokud některá ze situací nastane, chlapec začne křičet, lamentovat rukama, chodit po třídě. V tento moment je nemožné ho chytit a vysvětlit mu, že to jde vše vyřešit i jinak. Já osobně se snažím chlapce vyslechnout a pochopit, v čem je chyba. Poté se společně snažíme najít nějaké řešení, které by mu udělalo radost a byly tak spokojené obě dvě strany. Občas se stane, že je situace natolik neúnosná, že se musíme opustit kmenovou třídu a jít do školního pokojíčku, kde má chlapec prostor pro uklidnění.

Temperament

Hoch je velice temperamentní a neunavitelný. Celé přestávky je schopný chodit, běhat po třídě a hlavně ho zajímá, kde se co děje. U všeho musí být. Smích a radost dává najevo zřídka.

Vývoj chlapce

Než Karel nastoupil devítiletou povinnou školní docházkou, rok navštěvoval přípravnou třídu, kde se mu intenzivně věnovala jak asistentka pedagoga, tak třídní učitelka. Po nástupu do první třídy se začaly projevovat závažné problémy a nedostatky. Jak v chování, tak v sociálním kontaktu. Častokrát si s ním i asistentka nevěděla rady a musela být do školy zavolána maminka chlapce.

Chlapcův vývoj je nerovnoměrný, i když celková rozumová úroveň odpovídá jeho věku. Výrazněji vyčnívá v názorových, symbolických operacích či senzorické paměti, kde výkon zasahuje do mírného nadprůměru. Přetrvává u něj nezralost dílčích funkcí mozku a nezralost plánování vlastní činnosti.

Práce ve škole

Kája navštěvuje čtvrtou třídu běžné základní školy a spolu s dalšími osmnácti žáky plní povinnou školní docházkou. Třída není nijak specificky upravená. Má svoji lavici, ve které sedí převážně sám (narušuje značně osobní prostor spolužáků – strkáním, mačkáním se). Karel se vzdělává na základě individuálního vzdělávacího plánu.

Karel je velice upřímné a upovídané dítě. Na změny v režimu dne je potřeba ho upozornit dopředu s včasným předstihem, aby nedošlo k rozčilení. V rámci svých možností je šikovný, hlavně v oblasti českého a anglického jazyka. Vyjmenovaná slova, doplňování y/i, druhy podstatných jmen nebo určování mluvnických kategorií u sloves mu nedělají problémy. V anglickém jazyce vyniká. Nejraději by celé přestávky komunikoval v angličtině. Rád zpívá anglické písničky, které mu nedělají žádný problém. Všimla jsem si, že často nastává problém v oblasti dlouhodobé paměti hlavně v matematice. Probrané učivo je zapotřebí stále opakovat a prohlubovat, což se chlapci nelíbí a reaguje na to neadekvátně. A to křikem, pláčem, rozčilením či pobíháním po třídě nebo chodbě. Aktuálně s ním asistentka odchází do školního pokojíčku, kde má chlapec klid a čas na vypracování úkolů. Při posledním jednání ve škole ohledně Karla, si matka vyžádala psaní domácích úkolů ve školním klubu, kam chlapec denně dochází. Tvrdí, že se hoch doma nemůže učit, protože právě škola je častým tématem jejich sporů. Ve školním klubu tráví 2 – 2,5 hodiny a má k sobě

přidělenou asistentku. Aktuálně matka nechává syna z odpoledního klubu chodit samotného, aby se stal více osamostatnil.

Vhodnou metodou k dosažení cílů, je motivace. Karel rád hraje na počítači hru Roblox nebo Minecraft, což asistentka pedagoga využívá jako motivaci a odměnu za potřebnou spolupráci. V případě povolení počítače v odpoledním klubu na určitou dobu, je problém od jeho odpoutání a nechce spolupracovat.

V kolektivu dětí není příliš oblíbený už jen z toho důvodu, že o hodinách vykřikuje, vyžaduje pozornost, „cestuje po třídě“ a snaží se prosazovat za každou cenu. Vyhledává kontakt se spolužáky, ale ti ho nechtějí moc přijímat mezi sebe. Moment, kdy si všichni ve třídě rozumí je, když hrají „na honěnou“ nebo se perou.

Na hodinu si nepřipraví věci na lavici ani na popud asistentky nebo třídní učitelky. Musí přijít asistentka a připravit mu vše, co zrovna potřebuje.

Karel nepoužívá pastelky, má je uložené v penálu, ale ani na ně nesáhne, i když má pracovat s barvami. Je zvyklý na své psací pero, a když mu náhodou dojde náplň a nemá náhradní, neskutečně ho to vyvede z míry a není schopný zbytek dne pracovat.

Výtvarná výchova ho sice baví, rád něco vytváří, ale chybí mu trpělivost a nedokáže dlouho udržet pozornost. Například stříhání nebo obtahování ho dovádí až k agresii. V tu chvíli je třeba mu pomoci a předejít tak nepříjemné situaci, která by mohla nastat.

Nedělá mu problém společná vycházka nebo odchod na oběd. V případě výletu do neznámého prostředí je nejistý a v nervozitě je schopný skočit pod auto.

V tělesné výchově jeho aktivita kolísá. Důraz klade na aktivity, které jsou pro něj fyzicky přitažlivé. Aktuálně navštěvuje kurz plavání, který trvá půl roku a chlapec na něj pravidelně dochází. Snaží se ale vymlouvat na to, že má rýmu, bolí ho břicho, a proto nemůže jít plavat.

Všechny nové poznatky chování a věci, které je třeba řešit s rodiči, se každý den zapisují do komunikačního sešitu. Tímto způsobem prakticky denně komunikuje matka s asistentkou. Zapisují se věci jak kladné, tak záporné.

Moje osobní zkušenost s Karlem

Karel je velice živé a nevyzpytatelné dítě. Pokud mu chcete něco zakázat, musíte mu to v klidu vysvětlit a odůvodnit. Jen tak pochopí, že to myslíte opravdu vážně. Občas je zapotřebí zvýšit hlas a důrazně mu domluvit. Někdy si postaví hlavu a to je pak každá rada drahá. Ke konfliktům mezi námi nejvíce dochází, když chce pustit na školní počítač, v době, která pro hraní na počítači není určená. Dalším a častým spouštěčem jeho agresivního chování je bolest břicha nebo hlavy, na kterou se často vymlouvá a nechce dělat to, co se po něm v danou chvíli vyžaduje. Toto téma je skoro na denním pořádku. Vše se dá ale vyřešit klidnou domluvou a vysvětlením, kdy na počítač bude moci jít a na jak dlouhou dobu.

b) Kazuistika č. 2

Jméno: Hynek

Věk: 10 let

Úvod

V této kazuistice budu popisovat vývoj desetiletého chlapce. Je jím Hynek, který má diagnostikován dětský autismus a ADHD (hyperaktivita), silnou poruchu pozornosti a aktivity a mírné projevy dysgrafie. S jeho rodinou jsem v průběhu své práce spolupracovala minimálně. Jednalo se převážně o reflexy jeho činnosti.

Osobní anamnéza

Těhotenství probíhalo normálně, nebyly zjištěny žádné náznaky toho, že by mohlo být dítě postižené. Po porodu nebyly stále patrné žádné známky, až s přibývajícím věkem se začaly projevovat znaky, které jsou charakteristické pro dětský autismus. Později se k této diagnostice přidalo i ADHD (hyperaktivita), výrazná porucha pozornosti a aktivity a mírné projevy dysgrafie.

Rodinná anamnéza

Jedná se o pětičlennou rodinu – rodiče a tři děti. Matce je třicet pět let a otci třicet osm let. Matka vystudovala střední školu zaměřenou na účetnictví. Vysokou školu s titulem Bc. absolvovala na plzeňské univerzitě. Otec vystudoval střední průmyslovou školu a nyní pracuje jako prodejce aut.

Hynek je nejstarším ze tří dětí a navštěvuje základní školu v Praze. Prostřední je sestra Kateřina, 8 let, která navštěvuje první stupeň téže základní školy v Praze. Nejmladší je Natálie, 5 let, která chodí do mateřské školy také v Praze.

Hynek se vzdělává v běžné základní škole na základě individuálního vzdělávacího plánu. Se vzděláním mu pomáhá asistentka pedagoga. Má kladný vztah k celé rodině.

Rozumové a pracovní schopnosti

Často se zasekne a nechce pracovat jak s asistentkou, tak s vyučujícím. Hodnocení chlapce se od jeho spolužáků ničím neliší. V případě potřeby je nutné upravit hodnocení na množství odvedené práce, kterou během vyučování udělá. Je důležité žáka nepřetěžovat a při únavě mu poskytnout možnost krátkého odpočinku. Je zapotřebí ho motivovat k činnosti. Jinak se jeví jako velmi inteligentní.

Sebeobsluha a osobní hygiena

Hynek se po příchodu do školy nechce svlékat a v bundě a botách chodí po cizích třídách a ruší ostatní spolužáky. Pokud ho nenapomenete, nedojde se převléknout. Když chodíme na oběd, v prostředí se orientuje bez větších problémů, ale má tendenci předbíhat a nechce čekat ve frontě jako jeho spolužáci. V jídelně si vezme táč, příbory a pití. Vše si dokáže obstarat sám. Najíst se dokáže bez nepořádku, ale dlouho mu to trvá. Než začne jíst, kouká po ostatních nebo chodí za svými kamarády. Zajímavé je, že jako první jí hlavní jídlo, až poté si dává polévku. Toaletu využívá bez pomoci, řekne si, když zrovna potřebuje.

U Hynka jsem za celou dobu nezpozorovala nějaký problém v oblasti hygieny.

Komunikace a řeč

Dokáže říci vše, co má na srdci a občas je až nepříjemný, ale autoritám dokáže vykat. Deficit v komunikaci se především promítá ve schopnosti vést dialog, respektovat základní formy společenského chování a skupinové práce.

Je u něj patrný silný motorický neklid. Verbálně odbíhá od tématu a je emočně nestabilní. To vše značně ovlivňuje jeho úspěšnost ve vzdělávacím procesu a proto je zapotřebí tolerovat zvýšenou chybovost kvůli jeho nepozornosti.

Citová oblast

V citové oblasti je velice labilní a rozhodí ho jakákoliv věc, která není podle něho. V afektu nepřemýšlí nad slovy, která z úst vypouští, ale neomluví se za ně. Nedokáže popsat stav, ve kterém se aktuálně nachází a proč.

Temperament

Hoch je temperamentní. Často si stěžuje na to, že je unavený a ospalý. O přestávkách často navštěvuje cizí třídy a chová se nevhodně (píše neslušné výrazy a obrázky na tabuli, bere ostatním věci nebo jim nutí jeho věci). Nadšení a radost projevuje jen, pokud jde na počítač nebo může vyučujícímu poradit při práci na počítači. V tom opravdu vyniká.

Vývoj chlapce

Po nástupu do první třídy si s chlapcem častokrát asistentka nevěděla rady a musela být do školy zavolána maminka chlapce.

U Hynka jsou v nerovnováze jednotlivé vývojové oblasti a to zvláště v kognitivních schopnostech, které jsou na úrovni jeho věku. Za to v sociálním, emocionálním a adaptivním chování mírně selhává. Má oslabenou schopnost empatie. Nedokáže porozumět druhým lidem a vcítit se do jejich myšlenkových a emocionálních pochodů. Též nedokáže porozumět sám sobě, svým pocitům nebo popsat důvody svého jednání. Z toho vyplývají časté problémy v ovládnutí svého chování a problémy s přizpůsobením se různým situacím ve školním prostředí. Značně nad svými vrstevníky vyniká v oblasti zrakového a prostorového vnímání. Abstraktně vizuální myšlení mu nedělá potíže.

Práce ve škole

Hynek navštěvuje čtvrtou třídu běžné základní školy. Ve třídním kolektivu je dvacet dalších žáků. Třída pro chlapce není nijak specificky upravená. Pouze sedí v zadní části třídy se svojí asistentkou, která přišla s nápadem dát si s chlapcem lavici do písmena L. Navzájem se neruší a chlapec má svůj osobní prostor.

O kontakt s vrstevníky stojí, dokáže ho s nimi navázat, ale často strhává pozornost na sebe a nerespektuje pravidla. Záměrně kazí hry, nadává dětem a pošťuchuje je. V kolektivu je spíše neoblíbený. Děti si ho nevšímají, ale tolerují ho. Při zadávání domácích úkolů se rozčiluje, protože je nechce vypracovávat doma, nýbrž ve škole. Nejlépe o hodině místo probírané látky.

V hodinách často nesleduje výklad učitele nebo se věnuje jiným činnostem. Sám si nepřipraví věci na lavici ani na pokyn učitele nebo asistentky. Ta mu musí dát pero do ruky, otevřít sešit, až pak začne pracovat. V polovině hodiny jeho pozornost začne značně klesat. Projevuje se to tím, že kouká do prázdna nebo obtahuje text, který už jednou napsal. Zadanou práci ve škole má zkrácenou, ale ne vždy vyhotoví vše, co má. Po vyučování si neuklidí věci do tašky a vyžaduje kontakt asistentky. Nezajímá ho motivační systém, který mu matka vymyslela. Za vyučování bez problému má dostávat bonbony. Je si vědom svého handicapu a často ho využívá a vymlouvá se na něj.

Nejvíce ho baví anglický jazyk a informační a komunikační technologie. Probrané učivo je zapotřebí stále opakovat a prohlubovat, což se chlapci nelíbí a reaguje na to neadekvátně. A to křikem, pláčem, rozčilením či pobíháním po třídě nebo chodbě. Často s ním asistentka odchází do školního pokojíčku, kde má chlapec klid a čas na vypracování úkolů.

Témata o výtvarné výchově ho musí zaujmout, jen tak na danou činnost přistoupí a odvede svou práci pečlivě a včas. Má cit pro estetiku.

Chlapec samostatně chodí. Značný problém nastává při odchodu na oběd. Dlouhou dobu trvá, než si sbalí věci po vyučování a oblékne se. V případě výletu do neznámého prostředí je nejistý a často utíká. Při hodinách tělesné výchovy pracuje, ale těžko se zapojuje do kolektivu.

Vhodnou metodou k dosažení cílů, je motivace. Hynek, stejně jako jeho kamarád Karel, rád hraje na počítači hru Roblox nebo Minecraft. Stejný problém nastává i v odpoledním klubu, když mu je povolen na určitou dobu počítač. Nedokáže se od něj odpoutat a v případě příkazu na jeho vypnutí, začne zuřivě bít rukou do klávesnice nebo stolu.

Stejně jako u Karla se všechny nové poznatky v oblasti chování a věci, které je třeba řešit s rodiči, zapisují každý den do komunikačního sešitu. Tímto způsobem komunikuje matka s asistentkou. Zapisují se věci jak kladné, tak záporné.

Moje osobní zkušenost s Hynkem

Hynek je velice živé a nevyzpytatelné dítě. Pokud mu chcete něco zakázat, musíte mu to v klidu vysvětlit a odůvodnit. Jen tak pochopí, že to myslíte opravdu vážně. Často je zapotřebí zvýšit hlas a důrazně mu domluvit. Hynek často obtěžuje své spolužačky tím, že je plácá po hýždích nebo jim dává pusy na tvář, což se jim nelíbí a vznikají kvůli tomu časté potyčky. Hynek je chápavý, takže mu stačí říci, aby s tím přestal, že se chová ve školním prostředí nevhodně a on s daným chováním přestane. Spíše to na mě působí dojmem, že chce na sebe upoutat pozornost, nikoliv někomu ublížit nebo ho ztrapnit.

6 KOMPARACE KAZUISTIK

Karel na rozdíl od Hynka navštěvoval jeden rok přípravnou třídu. Chlapci se liší v reakcích na zadávání domácích úkolů. Karel nemá problém úkoly vypracovat doma nebo ve školním klubu, zato Hynek tuto skutečnost vůbec nepřijímá. Karel běžně ve škole pracuje a obvykle mu nedělá problém držet tempo se svými spolužáky, zato Hynek dokáže stagnovat celou hodinu nebo celý den. Neposlouchá vyučujícího a dělá v hodinách věci nesouvisející s její náplní (kreslení, vystřihování, obtahování textu...). Kája obvykle nevydrží sedět čtyřicet pět minut v lavici a během vyučování nespočetněkrát kontaktuje svojí třídní učitelku u tabule. Hynek je v tomhle ohledu shovívavější a ví, že by svým chováním rušil spolužáky. Hynek nedokáže projevit lítost či pojmenovat stav, ve kterém se zrovna nachází, což Karlovi nedělá problém.

Při odchodu na oběd Hynek značně „bojkotuje“ veškerou snahu o včasný odchod ze školy, za to Karel je oblečený a připravený kolikrát rychleji, než jeho spolužáci. V mentální úrovni Hynek v lecčem předčí svého kamaráda Karla. Hynek se zajímá o počítače, dataprojektory, různou práci s počítačem, v čemž je značně napřed i nad žáky vyšších ročníků. Je rád, když učiteli něco nejde a on může dokázat, v čem opravdu vyniká a co ho baví.

Kája má na rozdíl od Hynka hudební sluch. Zpívá a hraje několik let na akordeon, se kterým se pravidelně účastní koncertů.

Hynek s třídním učitelem nebo asistentem spolupracuje minimálně. Je svéhlavý a rád dělá věci podle sebe a jak a kdy se mu zachce. Karel vyučujícího respektuje a snaží se vyhovovat jeho požadavkům. Za to s vyhověním požadavků od jeho asistentky má občas problémy a nechce ji poslouchat.

Karel je mnohem impulzivnější a agresivnější než Hynek. Neadekvátně reaguje na situace, se kterými se během dne setkává, bouchá věcmi, křičí a hádá se. Hynek se sice naštvě, ale jeho projev není tak agresivní, jako u jeho kamaráda.

Přesto, že jsou oba chlapci v lecčem odlišní, rozumí si a rádi společně tráví volný čas. Řeč mezi nimi rozhodně nevázne. Dokážou najít nepřeborné množství společných témat, například hru Roblox, Minecraft, vymyšlené virtuální hry, kreslení komiksů a tak dále.

Z kazuistik vyplývá, že jsou oba dva chlapci schopni vykonávat povinnou školní docházku a navštěvovat běžnou základní školu.

7 STRUKTUROVANÉ ROZHOVORY

Rozhovor č. 1

1. Základní údaje

Jméno asistentky pedagoga: Petra

Věk asistentky pedagoga: 28 let

Délka praxe v roli asistentky pedagoga: 1 rok

Místo vedení rozhovoru: základní škola

Datum rozhovoru: 18. 1. 2019

- vyučuje Karla

2. Rozhovor

1. Pracujete s dítětem s PAS s agresivními projevy. Jakým způsobem se projevuje jeho agresivní chování a jak často? Můžete popsat konkrétní situaci?

„Chlapec je agresivní hlavně slovně, fyzicky mě ani spolužáky nenapadá. To se stalo pouze asi dvakrát, kdy chlapce při hře spolužák zranil - to měl neadekvátní agresivní reakci. Velmi často, dá se říct každý den, mě od sebe odhání, říká, ať ho nechám, že jsem drzá, když se ho snažím motivovat k práci. Nezvládá mít povinnosti. Vyvolávají v něm vztek a vinu za to přisuzuje asistentovi a paní učitelce. Jednou za čas se dostane do velkého afektu, kdy ve třídě na všechny řve, ať ho nechají a nekoukají na něj – žáci v té době jen sedí v lavici a nechápavě se podívají směrem k němu, co se děje. Jeho to velmi vytočí. Tato situace nastává nárazově, někdy je špatný týden a proběhne to i 3x a někdy se dva týdny nic takového neděje.“

2. Jakým způsobem řeší situaci agresivity Vašeho žáka učitel/ka?

„Většinou ho společně upozorníme na to, že narušuje chod vyučování, ale nedá se na něho vlastně v tu chvíli mluvit, jelikož to vyvolává větší a větší vztek a jeho slovní agresí vůči nám. Často to končí tak, že společně s chlapcem odcházíme ze třídy.“

3. Jak postupujete Vy u Vašeho žáka s poruchou autistického spektra, když řešíte jeho agresivní chvíle? Jaké metody se Vám osvědčily?

„Zpočátku je lepší jít stranou a nechat ho projít si emocí, po chvíli je schopen přijmout mou přítomnost. Jak jsem již psala, často odcházíme ze třídy, chlapec potřebuje svůj klid na to, aby se uklidnil.“

4. Stalo se někdy, že Vaše metody selhaly? A jak jste se v ten moment zachovala?

„Jsou dny, kdy na něho neplatí vůbec nic, a musím říci, že takové dny vyžadují velkou trpělivost z mé strany. Když je to opravdu špatné, necháme ten den s paní učitelkou chlapce v klidu a on udělá jen tu práci, kterou chce. Zbylý čas si třeba vyrábí z papíru. Nesmí rušit, ale nenutíme ho k práci.“

5. Používáte nějaké pomůcky ke zvládnutí projevů žákovy agrese?

„Ne. Neublížíje sobě ani okolí, abychom museli korigovat jeho chování různými pomůckami.“

6. Máte nějaké konkrétní postupy či metody, jak předcházíte vzniku agrese?

„Snažím se s chlapcem dopředu domluvit, co vše v té dané hodině uděláme. Dávám mu možnost volby. Často chválím.“

**7. Domníváte se, že prvky strukturovaného učení předchází vzniku agrese?
Používáte je?**

„Domnívám se, že agresi se tímto způsobem dá předcházet. Ve třídě je používáme občas.“

8. Jak reagují spolužáci na agresivní chování autistického žáka?

„Třída chováním chlapce velmi trpí, jelikož není den, aby nenarušil vyučování. Spolužáci jsou z toho otráveni. Je potřeba hlídat, aby nedocházelo ke konfliktům.“

9. Jakým způsobem pracuje rodina s agresí dítěte?

„Přesně nevím. Rodiče mnoho z problémů, které tento žák má, nechtějí vidět.“

10. Z jakých zdrojů čerpáte pro svoji práci s dětmi s PAS, když jsou agresivní?

„Čerpám z odborné literatury, internetových stránek (např.: sancedetem.cz, mujautismus.cz, atd.). Dále máme jako asistenti ve škole možnost situaci konzultovat se školní speciální pedagožkou.“

Rozhovor č. 2

1. Základní údaje

Jméno asistentky pedagoga: Natálie

Věk asistentky pedagoga: 41 let

Délka praxe v roli asistentky pedagoga: 2 roky

Místo vedení rozhovoru: základní škola

Datum rozhovoru: 18. 1. 2019

- vyučuje Karla (pracuje na poloviční úvazek, s asistentkou Petrou se u chlapce střídají)

2. Rozhovor

1. Pracujete s dítětem s PAS s agresivními projevy. Jakým způsobem se projevuje jeho agresivní chování a jak často? Můžete popsat konkrétní situaci?

„Je to velice rozmanité. Někdy jsou dny, ve kterých bych vůbec neřekla, že se jedná o dítě s poruchou autistického spektra a někdy jsou dny, kdy si přeji, aby den skončil. Za tu dobu, co u něj působím, poznám, když ráno přijde v nepohodě. V ten moment si řeknu, že můj přístup musí být velice šetrný. Karel je agresivní slovně. Mne ani spolužáky nijak fyzicky nenapadá. Když už se agrese projeví, přestane se mnou komunikovat a začne pobíhat po třídě a lamentovat. Občas k tomu i křičí, že ho máme nechat být a nemluvit na něj. Je prakticky nemožné ho chytit za ruku, aby se uklidnil. Okamžitě se Vám vysmekne a situace se zhorší. Stav trvá přibližně 15 minut. Ovšem nikdy to netrvá stejně dlouho. Když napětí odezní a uvědomí si, jak se právě choval, chodí za mnou nebo za třídní učitelkou a omlouvá se a prosí nás, abychom se na něj už nezlobily, že má špatný den.“

2. Jakým způsobem řeší situaci agresivity Vašeho žáka učitel/ka?

„Občas už sama neví, jak má chlapci vysvětlit, že je nevhodné, aby o hodině za ní neustále chodil k tabuli. Někdy je její vlídné slovo směrem k chlapci ku prospěchu, jindy naopak. Záleží na tom, v jakém rozpoložení se hoch nachází.“

3. Jak postupujete Vy u Vašeho žáka s poruchou autistického spektra, když řešíte jeho agresivní chvíle? Jaké metody se Vám osvědčily?

„Občas je složité tuto situaci vůbec vyřešit. Chlapec, u kterého působím, je dost svéhlavá osůbka, která má dojem, že musí mít vždy pravdu. A jak tyto situace řeším? V první řadě se jim snažím předejít, aby vůbec nevznikly. Když se tak ale stane, snažím se ho uklidnit, vyslechnout. Všimla jsem si, že není vhodné potlačovat jeho emoce, to je pak situace mnohem horší. Když ani jedna má metoda nezabere, odebereme se ze třídy do školního pokojíčku, kde se může rádně vybit a neruší tím průběh hodiny.“

4. Stalo se někdy, že Vaše metody selhaly? A jak jste se v ten moment zachovala?

„Ano stalo a ne jednou. V ten moment Vás nic jiného nenapadne, než vzít dítě ze třídy a uklidnit ho v jiném prostředí než je třída.“

5. Používáte nějaké pomůcky ke zvládnutí projevů žákovy agrese?

„Pomůcky vyloženě asi ne. Agresivní chvíle jeho, ani okolí neohrožují na životě. Když propukne agresivní stav, navštívujeme školní pokojíček, kde se může vyřádit.“

6. Máte nějaké konkrétní postupy či metody, jak předcházíte vzniku agrese?

„Konkrétní asi ne. Spíše řeším aktuální situaci, která nastane za pochodu.“

7. Domníváte se, že prvky strukturovaného učení předchází vzniku agrese? Používáte je?

„Určitě ano. Sama prvky strukturovaného učení v praxi využívám. Například chlapci strukturuji výuku tak, aby mu co nejvíce vyhovovala, připravuji ho předem na změny,

keré v daný den nastanou. Děláme společně harmonogram dne nebo využíváme kartičky s obrázky, které mu ukazují, jak by se měl chovat.“

8. Jak reagují spolužáci na agresivní chování autistického žáka?

„Překvapilo mě, že reakce spolužáků jsou adekvátní dané situaci. Neokřikují ho, nenapomínají ho. Když nastane takováto situace, otočí se směrem k chlapci a dívají se, co se děje. To ho často vytočí ještě víc.“

9. Jakým způsobem pracuje rodina s agresí dítěte?

„Rodina žáka si je vědoma situací, kterými si ve školním prostředí musíme procházet. V domácím prostředí tomu totiž častokrát není jinak. Vhodnou metodou k dosahování cílů rodiče využívají motivaci a uplácení. Ovšem ne vždy chtějí rodiče vidět chlapcovy problémy.“

10. Z jakých zdrojů čerpáte pro svoji práci s dětmi s PAS, když jsou agresivní?

„Když jsem nastoupila jako asistent pedagoga, tak jsem se o prázdninách věnovala četbě knih a internetových zdrojů, které pojednávaly o problematice poruchy autistického spektra. Když jsem se poprvé setkala s agresivní chvilkou u žáka s PAS, nevěděla jsem pořádně, jak se zachovat a hlavně, jestli to, jak se zachovám, bude správně. Proto jsem si po této zkušenosti načetla knížky o tom, jak zvládat agresi, nejen u dětí s touto poruchou.“

Rozhovor č. 3

1. Základní údaje

Jméno asistentky pedagoga: Simona

Věk asistentky pedagoga: 38 let

Délka praxe v roli asistentky pedagoga: 0,5 roku

Místo vedení rozhovoru: základní škola

Datum rozhovoru: 18. 1. 2019

- vyučuje Hynka

2. Rozhovor

1. Pracujete s dítětem s PAS s agresivními projevy. Jakým způsobem se projevuje jeho agresivní chování a jak často? Můžete popsat konkrétní situaci?

„Agresivní projevy žáka, se kterým pracuji, bych rozhodně neoznačila za výrazné či bouřlivé nebo dokonce za neakceptovatelné v rámci běžné základní školy. Jsou spíše méně nápadné a podle mého názoru souvisí s projevy napětí, které žák prožívá, a se snahou uvolnit toto napětí nebo je nějak kompenzovat. V pozadí pocitu napětí stojí skutečnost, že Hynek rád dělá věci podle vlastních představ, je mu nepříjemné se podřizovat a nerad respektuje vnější autority. Jeho agresivní chování se projevuje zejména verbálně a symbolicky, méně potom fyzickou aktivitou, kdy bouchá věcmi, když má vztek. Ovšem k tomu se uchyluje opravdu minimálně, častěji potom škádlí a provokuje spolužáky, honí se s nimi a strká. Abych jeho chování blíže vysvětlila, popsala bych tři modelové situace, ve kterých jeho chování vykazuje do jisté míry agresivní rysy. První situace souvisí s tím, že pro Hynka školní činnosti a plnění školních povinností představují zátěž, jsou pro něj namáhavé,

vyčerpávají ho a to v něm způsobuje napětí. Ve dnech, kdy se s ním hůře spolupracuje, si často stěžuje na únavu a jednou mi sám říkal, že je pro něj namáhavé být stále hodný. Protože je ale Hynek bystrý a do značné míry zvědavý, často se s uloženým úkolem ztotožní, nechá se zaujmout a řádně se věnuje školní práci. Přesto ji ale vnímá jako namáhavou a během přestávek celkem pravidelně pobíhá po třídě a při tom tiše imituje zvuky střelby, aby se uvolnil. Po konci vyučování je pak obtížné ho v tomto jeho rozpoložení přesvědčit, aby si sbalil své pomůcky do batohu, převlékl se a šel na oběd. Druhá situace nastává tehdy, když Hynek odmítá spolupracovat s asistentem. Často je to ve chvílích, kdy mu probírané učivo připadá náročné a jemu se nechce překonávat obtíže spojené s jeho osvojováním, pak se uchyluje k nečinnosti a raději nepracuje. Špatně totiž snáší, když mu něco nejde snadno a podvědomě se obává školního neúspěchu a špatných známek. Na výzvy k aktivitě a na snahy asistenta pomoci mu v těchto chvílích reaguje odmítáním, odmlouváním a tím, že si do sešitu kreslí postavičky s komentáři typu “OMG” a “NO!”, někdy si také zacpává uši a posílá asistenta pryč. Tato situace není neobvyklá, ale ani převažující. Většinou Hynek několik týdnů pracuje celkem konstruktivně a je přístupný vedení a pomoci asistenta. Potom ale přijde týden či několik dnů, kdy Hynek nespolupracuje a do plnění školních povinností se pouští velmi neochotně a je u toho nepříjemný. Třetí typ situace, ve které Hynek jedná agresivně, souvisí s tím, že chce realizovat nějaký svůj nápad, který ale není dost dobře přijatelný, a okolí, včetně asistentů a učitele, se mu snaží v jeho aktivitě zabránit. Nejčastěji se v těchto případech jedná o to, že Hynek během přestávky píše na tabuli něco nepěkného o některém ze spolužáků. Vždy se jedná o chlapce. Dotčený spolužák se pak brání, žáci se začnou honit a končí to obvykle nějakým strkáním. Naposledy Hynek rýpnul spolužáka zavřeným fixem do břicha a způsobil mu odřeninou.“

2. Jakým způsobem řeší situaci agresivity Vašeho žáka učitel/ka?

„Hynkovo chování, které by se dalo označit za agresivní, souvisí především s porušováním pravidel. Základním způsobem řešení je důsledné trvání na dodržování pravidel a vysvětlování, proč je dobré pravidla dodržovat. Součástí této strategie je také to, že sám Hynek dostává možnost podílet se na formulaci pravidel, která má dodržovat. Například jsme společně s paní učitelkou, mnou a Hynkem podepsali smlouvu o tom,

jak se bude Hynek chovat při mimoškolních akcích a výletech. Tuto smlouvu Hynek sám doma sepsal. Pro motivaci ke školní práci využívá paní učitelka pochvalu a odměnu, která na příklad představuje splnění nějakého Hynkova přání či požadavku. Pokud Hynek odmítá spolupracovat a plnit úkoly při vyučování do té míry, že tím vyrušuje ostatní žáky, posílá paní učitelka Hynka a mne mimo třídu do tzv. pokojíčku, kde pracujeme v soukromí. K tomu ale dochází zřídka.“

3. Jak postupujete Vy u Vašeho žáka s poruchou autistického spektra, když řešíte jeho agresivní chvíle? Jaké metody se Vám osvědčily?

„Snažím se vyjádřit pochopení pro to, co právě dělá, ale zároveň mu vysvětluji, proč je jeho činnost nepřiměřená situaci a pokouším se ho přivést k žádoucímu chování. Vysvětlování je velmi často účinná metoda. Někdy jsem nucena uchýlit se k autoritativnímu jednání a korigovat jeho činnost prostými povely co má udělat. V některých situacích je to nejúčinnější způsob, jak zastavit jeho roztěkanost spojenou s tím, že dělá naschvály místo toho, aby se choval přiměřeně situaci a například se sbalil a odebral na oběd.“

4. Stalo se někdy, že Vaše metody selhaly? A jak jste se v ten moment zachovala?

„Za selhání svých metod vlastně považuji každou situaci, kdy se Hynek nechová přiměřeně a kdy porušuje pravidla. Vzhledem k tomu, že Hynkovy projevy agresivity jsou spíše mírné a neohrožují ani jeho samého ani spolužáky, omezují se v daný moment pouze na to, že vyjádřím svou nelibost nad tím, co dělá, pokárám ho a pokud nesplnil nějakou školní povinnost, trvám na tom, abychom ji společně odpoledne dodělali ve školním klubu.“

5. Používáte nějaké pomůcky ke zvládnutí projevů žákovy agrese?

„Nepoužívám, protože to není potřeba. Hynek neohrožuje ani sebe ani své okolí.“

6. Máte nějaké konkrétní postupy či metody, jak předcházíte vzniku agrese?

„Vzhledem k povaze jeho chování, které není výrazně agresivní, jsem si žádné speciální strategie jak předcházet vzniku agrese nevytvořila. Pouze se snažím zasahovat do jeho

práce co nejméně a snažím se dávat si pozor, aby mé rady a nápovědy nevyznívaly příliš direktivně, aby se jimi necítil být omezován nad míru, kterou zvládne přijmout.“

7. Domníváte se, že prvky strukturovaného učení předchází vzniku agrese?

Používáte je?

„Domnívám se, že prvky strukturovaného učení přispívají k lepšímu zvládnání úkolů, které jsou Hynkovi ve škole ukládány, a také mu slouží k lepší orientaci během vyučování. Proto jsem vytvořila tabulky zobrazující každý den a v něm jednotlivé předměty a do nich zapisuji, jaký úkol během vyučování mají žáci aktuálně plnit. Dále jsem v tabulkách pomocí obrázků znázornila určité činnosti, které by měl Hynek rozvíjet, např. samostatnou práci bez pobídek a pomoci asistenta, plynulé psaní bez snahy písmena neustále vylepšovat, udržování pozornosti, následování pokynů paní učitelky apod. Z těchto dílčích hledisek pak hodnotím, jak se mu daný úkol podařilo splnit, zda pracoval samostatně, udržel si tempo se spolužáky, nezdržoval obtahováním písmen atd. Hodnotím ho pozitivně tím, že za každou zvládnutou činnost dostává smajlíka. Činnosti, které jsem do tabulky zařadila, jsou právě ty činnosti, které pro Hynka bývají obtížné a spouštějí jeho neklid a napětí, které ho pak vedou k nepřiměřenému a v jistém ohledu agresivnímu chování. Věřím tomu, že když jsou nároky, které na Hynka škola klade, takto vizualizovány, existuje větší šance, že si je zvnitřní, přijme je jako svůj vlastní úkol či cíl a díky tomu se mu budou snáze plnit školní povinnosti.“

8. Jak reagují spolužáci na agresivní chování autistického žáka?

„Žáci nelibě nesou, pokud je Hynek provokuje. Celkově lze říci, že se s Hynkem do konfliktů často nedostávají a jeho zvláštnosti bez větších problémů tolerují.“

9. Jakým způsobem pracuje rodina s agresí dítěte?

„Myslím, že Hynkova rodina se maximálně snaží formovat jeho chování. Problémové situace s ním rozebírají a vysvětlují mu, jak by si v nich měl správně počínat. Aby Hynka účinněji ovlivnili, využívají motivace pomocí odměn a trestů. Vzhledem k tomu, že se zajímá o počítače, nejúčinnější motivací je pro něj to, zda bude nebo nebude moci trávit svůj volný čas u počítače.“

10. Z jakých zdrojů čerpáte pro svoji práci s dětmi s PAS, když jsou agresivní?

„Mé práci s dětmi s PAS pomáhají jednak publikace popisující, co jsou poruchy autistického spektra a autismus např.: internetové stránky zaměřující se na tuto problematiku a velikou pomocí mi bylo školení, které pro asistenty zorganizovala na počátku školního roku přímo naše škola. Toto školení bylo velice návodné v tom, jak si počínat v praxi a přímo se zaměřilo právě na řešení konfliktních situací, jak jim předcházet a jak řešit žákovu nechuť pracovat.“

Rozhovor č. 4

1. Základní údaje

Jméno školní psycholožky: Karla

Věk školní psycholožky: 29 let

Délka praxe v roli školní psycholožky: 4 roky

Místo vedení rozhovoru: základní škola

Datum rozhovoru: 18. 1. 2019

2. Rozhovor

1. Porucha autistického spektra je charakteristická častými záchvaty vzteku a agresivního chování. Co je podle Vás nejlepší strategií při zvládání agrese u dětí s PAS?

„PAS je velmi individuální záležitost. Většina dětí na naší škole neprojevuje agresivní chování ani nemá časté záchvaty vzteku. Pokud se objeví dítě, která má se zvládáním agresivity potíže, pak je také potřeba rozlišovat, jestli je to agresivita obrácená vůči sobě, nebo vůči okolí a podle toho zvolit postup. Roli také hraje věk dětí, jinak se zachováte vůči prvňáčkovi, nad kterým máte fyzickou přesilu a jinak vůči staršímu studentovi. Celkově zvládání agresivity v jakékoliv podobě je běh na dlouhou trať a nejlepší strategií je dlouhodobý a cílený nácvik sociálních a komunikačních dovedností pod vedením odborníka na děti s PAS.“

2. Jak Vy osobně řešíte agresivní chvíle žáků?

„Já osobně většinou u situací, kdy dojde k agresivnímu projevu dítěte, nejsem. Situaci řeší asistent pedagoga. Byla jsem pouze přítomna několika situacím, kdy asistentka potřebovala dítě, které bylo agresivní vůči okolí, pomoci zpacifikovat. V tu chvíli pomohlo dítě nějakou chvíli držet, aby nemohlo ublížit sobě ani okolí

a odpoutat jeho pozornost tím, že se začneme bavit úplně o něčem jiném. Afekt po chvíli odezněl.“

3. Jaké postupy doporučujete učitelům a asistentům pedagoga při zvládnání situací agresivity žáků s PAS na Vaší škole?

„Opět je to individuální a jak už jsem zmiňovala, odvíjí se to od směru agresivity a věku dítěte. Prioritou je zajistit bezpečnost dítěte i okolí. U menších dětí to někdy znamená odvést je ze třídy, u starších dětí to může znamenat odvést ze třídy všechny ostatní děti, dokud afekt neodezní. Ideálně by však měl zkušený pedagog a asistent po nějaké době práce s dítětem vyzorovat situace, které u něj afekty vyvolávají a předcházet jim.“

4. Domníváte se, že by speciální škola pro Vaše žáky s PAS byla vhodnější? A proč?

„To záleží na konkrétním dítěti. Jsou děti s PAS, které inkluzi a začlenění do kolektivu běžných dětí zvládají velmi dobře a na konci vzdělávacího procesu se obejdou bez asistenta. Jsou však děti, které pro svou vlastní psychickou pohodu potřebují více klidu, menší kolektiv a individuálnější přístup, než může běžná ZŠ nabídnout. Pro tyto děti je dle mého názoru speciální škola vhodnější. Ale vždy je třeba posuzovat konkrétní dítě a jeho aktuální situaci, nelze nic globalizovat.“

5. Jsou nějaké pomůcky nebo materiály, které byste jako škola i pracovníci ocenili při práci s agresivními dětmi?

„Hlavně bychom ocenili dostatek kvalitních asistentů pedagoga. Dále je dobré, když je ve škole k dispozici místnost, která je vyhrazená právě na tyto situace a asistent tam může s dítětem odejít, když se ocitne v nějaké nepohodě. Nejen, když se snaží afektu předejít, ale také, když k němu už dojde a je potřeba dítě zklidnit. Konkrétní pomůcky nebo materiály mě asi v tuto chvíli nenapadají.“

6. Jakými metodami lze předcházet vzniku agresivního chování u dětí s PAS?

„Základem je pravidelný nácvik sociálních a komunikačních dovedností, kdy se dítě snaží pod vedením terapeuta svou agresivitu zvládat. Ideální je pak spolupráce terapeuta s rodinou i se školou. Pak je samozřejmě potřeba vyzorovat,

co u dítěte agresivitu vyvolává a snažit se tomu předcházet. Když učitel např. zjistí, že dítě reaguje agresí na prohru, tak by pak neměl do výuky zařazovat soutěživé prvky a volit spíše kooperativní aktivity.“

7. Domníváte se, že prvky strukturovaného učení předchází vzniku agrese? Používáte je?

„Celkově dětem s PAS pomáhá ke snížení tenze, když mají jasnou strukturu vyučovací hodiny. Nejsem si však jistá, jestli bych řekla, že to pomáhá k předcházení vzniku agrese. Afekt u dítěte většinou vyvolávají konkrétní situace, nehledě na to, jestli je výuka strukturovaná nebo nikoliv.“

8. Jak reagují spolužáci na agresivní chování žáka s PAS?

„Některé děti se bojí a jdou od dítěte pryč, některé děti si afektu nevšímají, některé děti mají tendence dítě s PAS okřiknout, nebo ho naopak uklidňovat. Zase záleží na tom, jestli v tu chvíli dítě s PAS ubližuje sobě a např. začne tlouct hlavou do stolu, nebo jestli se snaží po spolužácích hodit lavici.“

9. Jak spolupracujete s rodinou na zvládnání projevů agresivity u žáků s PAS?

„Asistentky pedagoga jsou s rodiči v každodenním kontaktu, a když dojde k afektu, tak o něm rodiče informují a snaží se třeba i společně s nimi odhalit spouštěče tohoto chování. Pokud má dítě agresivní tendence, tak jako škola rodičům doporučujeme, aby si v SPC, kam s dítětem docházejí nebo v jiném zařízení, domluvily terapeutické vedení, popř. jim i třeba zjistíme o možnostech terapie více informací, pokud jsme zrovna s daným zařízením v kontaktu. Po dobu dvou let jsme dokonce na škole měli terapeutku sociálních a komunikačních dovedností, která se dětem s PAS věnovala v průběhu dopoledne, bohužel však odešla na mateřskou dovolenou a nepodařilo se nám za ni najít náhradu. Rodiče tedy nyní musí oslovit externí pracoviště. To, zda tento krok udělají a začnou s dítětem na terapii docházet už je však na nich.“

8 VYHODNOCENÍ STRUKTUROVANÝCH ROZHOVORŮ

a) Asistentky pedagoga

Jak z první odpovědi vyplývá, tak se všechny tři asistentky setkaly s agresivními projevy jejich žáků s poruchou autistického spektra. Ani jeden z nich neubližuje asistentkám, sobě nebo svému okolí. Oba dva chlapci jsou agresivní hlavně slovně. Jak asistentky samy uvedly, někdy je velice obtížné situace psychicky zvládnout.

Uvádějí, že třídní učitelka často přispívá ke zmiřování agresivních projevů ve třídě, ovšem ne vždy to pomůže a proto se musí se žákem odebrat do školního pokojíčku, kde se uklidní. Hynek na rozdíl od Karla nedokáže dodržovat pravidla, která jsou ve třídě pevně nastavená.

Při řešení agresivních chvil u žáků s PAS asistentky uvádějí nejčastěji pochopení, naslouchání, nechání vyjádření jejich názoru a emoce. V danou situaci je dle nich často nejlepší dítě odvést ze třídy a nechat ho vybít.

Všechny tři asistentky se shodly na tom, že není zapotřebí děti opatřovat jakýmkoliv ochrannými pomůckami. Neubližují sobě ani svému okolí.

Každá respondentka uvádí odlišné metody a postupy, jak předchází vzniku agrese. Jedna uvedla, že se snaží s chlapcem dopředu domluvit na tom, co v dané hodině udělají a dává mu možnost volby. Druhá uvedla, že si žádné speciální strategie, jak předcházet vzniku agrese nevytvořila. Pouze se snaží nechovat příliš direktivně a co nejméně zasahovat do jeho práce. Třetí asistentka uvedla, že nemá konkrétní metody a postupy, spíše řeší danou situaci za pochodu.

Prvky strukturovaného učení využívají všechny tři asistentky. Domnívají se, že to má efektivní vliv na předcházení vzniku agrese. Dítě s poruchou autistického spektra si tak lépe dokáže strukturalizovat a vizualizovat danou hodinu a nedochází k nedorozuměním a tudíž i k neadekvátním situacím, které by mohly narušovat průběh vyučování.

Vrstevníci hochy nešikanují, spíše je nepřijímají mezi sebe. Oba dva chlapci mají tendenci být středem pozornosti, což se spolužákům nelíbí. Asistentka od Karla uvedla, že při výbuchu jeho emocí se na něj spolužáci jen otočí a nechápavě koukají, co se právě děje. Káju toto chování vždy vyvede z míry a situace se ještě zhorší.

První asistentka uvádí, že rodiče od Karla nechtějí vidět problémy, které má ve škole. Druhá asistentka vypověděla, že se Hynkova rodina snaží dané situace rozebírat a promlouvat mu do duše. Se třetí asistentkou se shodují na tom, že vhodnou metodou dosažení cílů je vidina nějaké aktivity, která chlapce přitahuje. Oba dva mají velikou zálibu v počítačích a hrách. Tudíž se rodiče ubírají tímto směrem, když je s nimi těžká domluva.

Všechny tři asistentky nejčastěji čerpají z internetu a odborné literatury. Též se účastní školení, které jejich zaměstnavatel občas nabízí. Jsou zaměřena na počínání si v praxi, řešení konfliktních situací, jak jim předcházet či jak pracovat se žákovou nechtí.

b) Školní psycholog

Dotazovaná školní psycholožka vypověděla, že porucha autistického spektra je velice individuální záležitost a ne každé dítě prokazuje všechny její znaky. Uvedla, že velikou roli zde hraje věk dětí, jinak se zachováte k prvňáčkovi, nad kterým máte fyzickou přesilu a jinak vůči staršímu studentovi. Dle ní je celkové zvládnání agresivity během na dlouhou trať.

Školní psycholožka vypověděla, že osobně sama agresivní chvílku žáků s PAS neřeší, byla pouze párkrát přítomna dané situaci, kdy se podílela na uklidnění dítěte, jak sama uvedla.

Na otázku, zdali je pro jejich děti s PAS vhodná běžná základní škola odpověděla, že je to různé. Některé děti se bezproblémově začlení do kolektivu a po ukončení školní docházky jsou schopní fungovat bez asistenta. Ovšem jsou i děti, které potřebují více klidu, individuálnější přístup a ten jim běžná základní škola nemůže nabídnout.

Školní psychologka uvádí, že by ocenila dostatek kvalitních speciálních pedagogů a že je velmi potřebná místnost, ve které může dítě s asistentem řešit jeho agresivní chování.

Mezi nejúčinnější metody, kterými lze předcházet vzniku agrese psychologka uvádí nácvik sociálních a komunikačních dovedností a spolupráci s rodinou dítěte.

Uvedla, že spolužáci na agresivní chování dětí s PAS reagují odlišně. Někteří se od nich odvrátí a nevšímají si jich, někteří z nich mají tendenci dítě s PAS okřiknout nebo uklidňovat. Spolupráci s rodinou hodnotí kladně. Uvádí, že asistentky pedagoga jsou v každodenním kontaktu s rodinou dítěte a informují ji o dění a agresivním chování jedince. Pokud má dítě tendence k agresivním sklonům, doporučuje rodinám kontaktovat speciálně pedagogická centra, kde se jim dostane potřebné terapeutické vedení.

Asistentky a školní psychologka se výrazně lišily v názoru na využití strukturovaného učení ve výuce. Asistentky prvky strukturovaného učení využívají a pomáhají jim v práci s dětmi s PAS. Za to školní psychologka se domnívá, že afekt u dítěte většinou vyvolávají konkrétní situace, nehledě na to, jestli je výuka strukturovaná či nikoliv.

Z jejího rozhovoru vyplývá, že není v častém kontaktu s dětmi s poruchou autistického spektra, tudíž neví, jak se jedinci během dne ve škole chovají a čím vším si musí asistentky pedagoga procházet. Zmiňovaná školní psychologka vidí děti víceméně jako bezproblémové a jak sama uvedla: „Většina dětí na naší škole neprojevuje agresivní chování ani nemá časté záchvaty vzteku.“ Toto tvrzení je v rozporu s rozhovory asistentek.

9 ZÁVĚR PRAKTICKÉ ČÁSTI

Kazuistiky dětí s poruchou autistického spektra se mi zpracovávaly velmi dobře. Školní psychologka byla velice laskavá a poskytla mi spisy dětí s PAS, které se ve škole vzdělávají. Tyto informace mi ledacos ujasnily. Prostřednictvím kazuistik jsem zjistila, jak si děti s PAS počínají ve školním prostředí, jak se u nich projevuje agrese, ale i jejich rodinnou nebo osobní anamnézu, která je pro vytvoření kazuistik velice důležitá.

Práce na strukturovaných rozhovorech byla pro mne též bezproblémová. Oslovené respondentky byly velice laskavé a vyšly mi vstříc s časem a místem poskytnutí rozhovoru. Vyhodnocování rozhovorů se mi zpracovávala dobře, asistentky se ve svých odpovědích lišily minimálně, což poukazuje na velmi podobné nahlížení na danou problematiku. Rozhovor se školní psychologkou je v mnohém v rozporu s rozhovory asistentek.

Otázky pro asistentky pedagoga a školní psychologku bych hodnotila jako dostatečné. Domnívám se, že zvolený počet otázek vyhovoval jak mně, tak respondentkám. Ovšem u některých otázek by bylo zajímavé se respondentek doptat na větší podrobnosti, které by ještě více do hloubky objasnily některé mechanismy nebo postupy jak s dětmi při agresi pracují nebo jak by mohl probíhat trénink komunikačních dovedností, co se v něm děti přesně učí a tak dále.

Přínos jak kazuistik, tak rozhovorů bych hodnotila pozitivně. Dozvěděla jsem se spoustu zajímavých informací nejen o Karlovi a Hynkovi, ale i o jejich rodinách a to, jak se zaměstnanci školy vypořádávají s agresivními projevy jejich chování.

ZÁVĚR

Během psaní bakalářské práce jsem prostudovala mnoho literatury, která se zabývala poruchou autistického spektra, její diagnostikou nebo knihami zabývajícími se agresí, projevy agrese a způsoby zvládnání agrese. V dnešní době je stále riziko narození dítěte s poruchou autistické spektra. Někdy ani předčasná diagnostika nedokáže tuto poruchu odhalit.

Vzdělávání a inkluze dětí s poruchou autistického spektra závisí na jejich typu postižení a míře spolupráce s rodinou dítěte. S většinou těchto dětí se dá spolupracovat, ale ne vždy je to jednoduché.

Práce s dětmi s poruchou autistického spektra je velice náročná a nemůže ji dělat každý. Je velice těžké s chlapci vyjít, ale jak jsem již zmiňovala, některé dny jsou bez problému, jiné dny jsou o dost náročnější. Záleží na tom, v jakém rozpoložení ráno přijdou do školy. Důležitá je motivace a vidina nějaké činnosti, která je přitahuje (např.: hra na počítači), jen tak se dá dosáhnout daného cíle.

Můj stanovený cíl pro teoretickou část se mi podařilo naplnit. Zaměřila jsem se především na definování pojmů porucha autistického spektra, triáda příznaků, klasifikace autismu nebo co je agrese, obecné způsoby zvládnání agrese či prevence agrese u dětí s PAS.

V praktické části jsem se zabývala případovými studii dvou chlapců s poruchou autistického spektra a snažila jsem se je popsat tak, aby si je případní čtenáři mé bakalářské práce dokázali představit. Prostřednictvím kvalitativního výzkumu jsem zjistila metody, postupy, které mají asistentky pedagoga a školní psycholožka při zvládnání agresivních projevů žáků s PAS na jejich škole.

Cílem praktické části bylo zjistit, jak postupují asistenti pedagoga a školní psycholog při zvládnání agresivních situací u dětí s PAS integrovaných v běžných školách, popsat postupy, které využívají asistenti pedagoga při předcházení agrese a v situacích, kdy agrese nastala. Můj stanovený cíl se mi podařilo naplnit. Zjistila jsem, že asistenti pedagoga mají určité postupy a metody jak zvládají děti

s poruchou autistického spektra, tak jejich agresivní chvíle, mezi které patří: domluva, možnost volby, chválení nebo neomezování.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

- [1] ČADILOVÁ, V., H. JŮN a K. THOROVÁ a kol. *Agrese u lidí s mentální retardací a s autismem*. 1. vyd. Praha: Portál s. r. o., 2007. ISBN 978-80-7367-319-2.
- [2] HRDLIČKA, M. a V. KOMÁREK. *Dětský autismus*. 1. vyd. Praha: Portál, s. r. o., 2004. ISBN 80-7178-813-9.
- [3] KŘIVOHLAVÝ, J. *Jak přežít vztek, zlost a agresi*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a. s., 2004. ISBN 80-247-0818-3.
- [4] MILLER, A. a T. C. SMITH. *101 tipů pro rodiče dětí s autismem*. 1. vyd. Praha: Portál, s. r. o., 2016. ISBN 978-80-262-1106-8.
- [5] PÁTA, K. P. a P. M. HÁJEK. *Svět očima dítěte s autismem*. 1. vyd. Praha: BELETRIS, 2016. ISBN 978-80-7520-082-2.
- [6] SELNER, M. *Autismus & chardonnay*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Paseka s. r. o., a. s., 2017. ISBN 978-80-7432-862-6.
- [7] SVOBODA, J. *Agrese a agresivita v předškolním a mladším školním věku*. 1. vyd. Praha: Portál s. r. o., 2014. ISBN 978-80-262-0603-3.
- [8] ŠPORCLOVÁ, V. *Autismus od A do Z*. 1. vyd. Praha: PASPARTA Publishing, s. r. o., 2018. ISBN 978-80-88163-98-5.
- [9] THOROVÁ, K. *Poruchy autistického spektra*. 1. vyd. Praha: Portál, s. r. o., 2006. ISBN 80-7367-091-7.
- [10] THOROVÁ, K. *Poruchy autistického spektra*. 2. vyd. Praha: Portál s. r. o., 2012. ISBN 978-80-262-0215-8.

Seznam použitých cizích zdrojů

- [1] BARNETT, K. *The Spark*. New York: Random House, 2013. ISBN 10: 0241145678.

Seznam použitých internetových zdrojů

- [1] *Aktivity pro zdr* [online]. © 2013 [cit. 2018-11-10]. Dostupné z: <http://www.aktivityprozdravi.cz/zdravotni-problemy/priznaky-zdravotnich-problemu/priznak-agresivita>
- [2] *APLA Jižní Čechy* [online]. © 2018 [cit. 2018-11-10]. Dostupné z: <http://www.aplajc.cz/autismus/priciny-vzniku/priciny-vzniku.htm>
- [3] *APLA Jižní Čechy* [online]. © 2018 [cit. 2018-11-10]. Dostupné z: <http://www.aplajc.cz/autismus/medikace/medikace.htm>
- [4] *Autismus.cz. Dětský autismus* [online]. © 2007 [cit. 2018-12-21]. Dostupní z: <http://www.autismus.cz/popis-poruch-autistickeho-spektra/detsky-autismus.html>
- [5] *Autismus.cz* [online]. © 2007 [cit. 2018-12-31]. Dostupné z: <http://www.autismus.cz/strukturovane-uceni/strukturovane-uceni-2.html>
- [6] *Autismus a Aspergerův syndrom* [online]. © 2018 [cit. 2018-11-10]. Dostupné z: <http://mujautismus.cz/autismus-aspergeruv-syndrom-encyklopedie/d/detsky-autismus/>
- [7] *BARTOŇOVÁ, M., B. BAZALOVÁ a J. PIPEKOVÁ. Autismus bez cenzury* [online]. © 2007 [cit. 2018-10-15]. Dostupné z: <http://www.autistickedite.cz/co-je-to-autismus>
- [8] *Books.google.cz* [online]. © neuvedeno [cit. 2019-1-18]. Dostupné z: <https://books.google.cz/books?id=2HJaAgAAQBAJ&pg=PA135&lpg=PA135&dq=technika+katarze&source=bl&ots=KmkUUX0XF&sig=ACfU3U3YVggvz1akF3RxjkgYJ7QgL8qtyQ&hl=cs&sa=X&ved=2ahUKEwj6y72NhvffAhXOsqQ>

KHWZ_ArkQ6AEwBHoECAUQAQ#v=onepage&q=technika%20katarze&f=false

- [9] FICENCOVÁ, N. *Zrzavá holka* [online]. © nevedeno [cit. 2018-11-10]. Dostupné z: <http://zrzi.cz/2015/08/22-lidi-odpovida-jake-je-pro-ne-zit-s/>
- [10] HODÚROVÁ, B. *Komparace agresivity trenérů různých sportovních skupin* [online]. Olomouc, 2011. [cit. 2018-11-15]. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Fakulta filozofická, Vedoucí práce: PhDr. Radko Obereignerů, Ph.D. Dostupné z: <https://theses.cz/id/y3olv1/?furl=%2Fid%2Fy3olv1%2F;lang=en>
- [11] *Chování.eu* [online]. © nevedeno [cit. 2018-10-15]. Dostupné z: <http://www.chovani.eu/agrese/c270>
- [12] *Katalog podpůrných opatření* [online]. © 2015 - 2019 [cit. 2019-01-18]. Dostupné z: <http://katalogpo.upol.cz/mentalni-postizeni-nebo-oslabeni-kognitivniho-vykonu/intervence/4-3-7-nacvik-socialniho-chovani-6/>
- [13] *Katalog podpůrných opatření* [online]. © 2015 - 2019 [cit. 2019-02-04]. Dostupné z: <http://katalogpo.upol.cz/poruchy-autistickeho-spektra-nebo-vybrana-psychicka-onemocneni/1-poruchy-autistickeho-spektra-a-vybrana-psychicka-onemocneni/1-1-poruchy-autistickeho-spektra/>
- [14] KVASNIČKOVÁ, L. *O psychologii.cz* [online]. © 2015 [cit. 2018-11-10]. Dostupné z: <http://www.opsychoologii.cz/clanek/243-projevy-aspergerova-syndromu/>
- [15] *Mediatelly.co* [online]. © nevedeno [cit. 2019-01-13]. Dostupné z: <https://mediately.co/cz/icd/F00-F99/set/F80-F89/cls/F84.1/atypicky-autismus>
- [16] Metodický portál [online]. © nevedeno [cit. 2019-02-04]. Dostupné z: <https://digifolio.rvp.cz/view/view.php?id=12739>
- [17] *Modrý koník* [online]. © nevedeno [cit. 2018-11-10]. Dostupné z: <https://www.modrykonik.cz/zdravi/detska-dezintegracni-porucha/>

- [18] *Moje zdraví* [online]. © 2001 - 2018 [cit. 2018-10-15]. Dostupné z: <https://www.mojezdravi.cz/nemoci/autismus-1883.html>
- [19] *Mother Club* [online]. © 2018 [cit. 2018-11-10]. Dostupné z: <https://motherclub.cz/autismus-u-deti-jak-se-projevuje-a-meni-v-prubehu-veku/>
- [20] *NAUTIS* [online]. © neuvedeno [cit. 2018-11-10]. Dostupné z: https://nautis.cz/_files/userfiles/PR_osveta/110_zasad_komunikace.pdf
- [21] *Národní ústav pro autismus, z. ú.* [online]. © 2011 [cit. 2018-11-10]. Dostupné z: <http://www.praha.apla.cz/atypicky-autismus.html>
- [22] OLBRACHTOVÁ, H. *Příčiny, projevy a řešení agresivního chování žáků na I. stupni ZŠ*. Olomouc, 2010. [cit. 2019-01-24]. Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Fakulta pedagogická, Ústav pedagogiky a sociálních studií, Vedoucí práce: Mgr. Linda Švrčínová. Dostupné z: <https://theses.cz/id/b2k4mu/84472-241256663.pdf>
- [23] *Porucha autistického spektra* [online]. © neuvedeno [cit. 2018-11-10]. Dostupné z: https://is.muni.cz/el/1441/podzim2014/SPROC_SP1b/um/PAS.pdf
- [24] *Poruchy autistického spektra* [online]. © 2013 [cit. 2019-02-02]. Dostupné z: https://uss.upol.cz/wp-content/uploads/2015/01/Poruchy-autistickeho-spektra_Pastierikova.pdf
- [25] *Psychologie* [online]. © 2019 [cit. 2019-02-04]. Dostupné z: <http://www.psychology.estranky.cz/clanky/psychologie/zakladni-pojmy/deprivace.html>
- [26] *RVP* [online]. © neuvedeno [cit. 2019-01-12]. Dostupné z: <https://digifolio.rvp.cz/view/view.php?id=12504>
- [27] *Slovník cizích slov* [online]. © 2005 - 2018 [cit. 2018-11-10]. Dostupné z: <https://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/zargon>

- [28] *Slovník cizích slov* [online]. © 2005 - 2018 [cit. 2018-11-10]. Dostupné z: <https://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/repetitivni-aktivity>
- [29] *Sociologická encyklopedie* [online]. © 2017 [cit. 2019-01-18]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Atribuce>
- [30] *Soukromá klinika LOGO s.r.o.* [online]. © neuvedeno [cit. 2018-11-10]. Dostupné z: <http://www.moje-klinika.cz/2-duben-svetovy-den-zvyseni-povedomi-o-autismu>
- [31] *Spolek rodičů a přátel dětí s Rettovým syndromem* [online]. © 2018 [cit. 2018-11-10]. Dostupné z: <http://www.rett-cz.com/rettuv-syndrom/co-je-rettuv-syndrom/zakladni-informace-o-rettove-syndromu/>
- [32] *Studium Psychologie* [online]. © 2016 [cit. 2018-11-10]. Dostupné z: <https://www.studium-psychologie.cz/index.html>
- [33] *Studium Psychologie* [online]. © 2016 [cit. 2018-11-10]. Dostupné z: <https://www.studium-psychologie.cz/socialni-psychologie/4-zatezove-situace-agrese.html>
- [34] *Studium Psychologie* [online]. © 2016 [cit. 2018-11-10]. Dostupné z: <https://www.studium-psychologie.cz/socialni-psychologie>
- [35] SVOBODVÁ, P. *Autismus bez cenzury* [online]. © 2010 [cit. 2018-11-10]. Dostupné z: <http://www.autistickedite.cz/diagnostika-autismu>
- [36] *Šance dětem* [online]. © 2011 - 2019 [cit. 2019-01-24]. Dostupné z: <https://www.sancedetem.cz/cs/hledam-pomoc/deti-se-zdravotnim-postizenim/deti-s-mentalnim-postizenim/predchazeni-a-reseni-afektu-u-deti-s-poruchou-autistickeho-spektra.shtml>
- [37] *Šance dětem* [online]. © 2011 - 2019 [cit. 2019-01-13]. Dostupné z: <https://www.sancedetem.cz/cs/hledam-pomoc/deti-se-zdravotnim-postizenim/deti-s-mentalnim-postizenim/poruchy-autistickeho-spektra.shtml>

- [38] ŠNYTOVÁ, L. *Spolek rodičů a přátel dívek s Rettovým syndromem* [online]. © 2008 [cit. 2018-11-10]. Dostupné z: <http://www.spmp.cz/public/kapitola.phtml?kapitola=129116>
- [39] THOROVÁ, K. *Autismus.cz* [online]. 2007 [cit. 2018-12-21]. Dostupné z: <http://www.autismus.cz/popis-poruch-autistickeho-spektra/detsky-autismus-4.html>
- [40] *Učíme se zvládat vlastní agresivitu* [online]. © 2007 [cit. 2018-10-15]. Dostupné z: http://www.odyssea.cz/localImages/3_3.pdf
- [41] *Vlada.cz* [online]. © nevedeno [cit. 2019-01-13]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/assets/ppov/vvzpo/dokumenty/KS---Klic-pro-komunikaci-s-osobami-s-autismem.pdf>
- [42] *Vyznamslova.com* [online]. © nevedeno [cit. 2019-02-06]. Dostupné z: <http://www.vyznam-slova.com/Kandid%C3%A1tn%C3%AD%20gen>
- [43] *Vzdělávání a autismus* [online]. © nevedeno [cit. 2018-10-15]. Dostupné z: <http://www.vzdelavaniaautismus.cz/o-autismu>
- [44] *Zdravotnictví a medicína* [online]. © nevedeno [cit. 2018-11-10]. Dostupné z: <https://zdravi.euro.cz/leky/autismus-priznaky-projevy-deti/>

SEZNAM PŘÍLOH

| | |
|---|-----|
| Příloha A - Seznam zkratk..... | I |
| Příloha B - Vzor dotazníku pro asistentky pedagoga..... | II |
| Příloha C - Vzor dotazníku pro školní psycholožku..... | III |
| Příloha D - Informovaný souhlas Petra..... | IV |
| Příloha E - Informovaný souhlas Simona..... | V |
| Příloha F - Informovaný souhlas Natálie..... | VI |
| Příloha G - Informovaný souhlas Karla..... | VII |

PŘÍLOHA A – Seznam zkratk

SEZNAM ZKRATEK

PAS – Porucha autistického spektra

ADHD – Porucha pozornosti s hyperaktivitou

PŘÍLOHA B – Vzor dotazníku pro asistentky pedagoga

Rozhovor s asistentem pedagoga u dítěte s Poruchou autistického spektra na základní škole

1. Základní údaje

Jméno asistentky pedagoga:

Věk asistentky pedagoga:

Délka praxe v roli asistentky pedagoga:

Místo vedení rozhovoru:

Datum rozhovoru:

- koho vyučuje

2. Rozhovor

1. Pracujete s dítětem s PAS s agresivními projevy. Jakým způsobem se projevuje jeho agresivní chování a jak často? Můžete popsat konkrétní situaci?
2. Jakým způsobem řeší situaci agresivity Vašeho žáka učitel/ka?
3. Jak postupujete Vy u Vašeho žáka s poruchou autistického spektra, když řešíte jeho agresivní chvíle? Jaké metody se Vám osvědčily?
4. Stalo se někdy, že Vaše metody selhaly? A jak jste se v ten moment zachovala?
5. Používáte nějaké pomůcky ke zvládnutí projevů žákovy agrese?
6. Máte nějaké konkrétní postupy či metody, jak předcházíte vzniku agrese?
7. Domníváte se, že prvky strukturovaného učení předchází vzniku agrese? Používáte je?
8. Jak reagují spolužáci na agresivní chování autistického žáka?
9. Jakým způsobem pracuje rodina s agresí dítěte?
10. Z jakých zdrojů čerpáte pro svoji práci s dětmi s PAS, když jsou agresivní?

PŘÍLOHA C – Vzor dotazníku pro školní psycholožkou

Rozhovor se školním psychologem,

který působí na základní škole

1. Základní údaje

Jméno školní psycholožky:

Věk školní psycholožky:

Délka praxe v roli školní psycholožky:

Místo vedení rozhovoru:

Datum rozhovoru:

2. Rozhovor

1. Porucha autistického spektra je charakteristická častými záchvaty vzteku a agresivního chování. Co je podle Vás nejlepší strategií při zvládnání agrese u dětí s PAS?
2. Jak Vy osobně řešíte agresivní chvíle žáků?
3. Jaké postupy doporučujete učitelům a asistentům pedagoga při zvládnání situací agresivity žáků s PAS na Vaší škole?
4. Domníváte se, že by speciální škola pro Vaše žáky s PAS byla vhodnější? A proč?
5. Jsou nějaké pomůcky nebo materiály, které byste jako škola i pracovníci ocenili při práci s agresivními dětmi?
6. Jakými metodami lze předcházet vzniku agresivního chování u dětí s PAS?
7. Domníváte se, že prvky strukturovaného učení předchází vzniku agrese? Používáte je?
8. Jak reagují spolužáci na agresivní chování žáka s PAS?
9. Jak spolupracujete s rodinou na zvládnání projevů agresivity u žáků s PAS?

PŘÍLOHA D – Informovaný souhlas Petra

Informovaný souhlas

Informovaný souhlas týkající se bakalářské práce na téma: „Efektivní zvládnání agrese u dětí s PAS.“

Byla jste dne 18. ledna 2019 požádána o spolupráci k rozhovoru. Rozhovory budou zaznamenány pomocí audio nahrávky a následně doslovně přepsány za účelem získání dat a informací pro potřeby zpracování bakalářské práce.

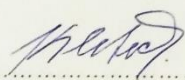
Důraz je kladen na:

- (1) Anonymitu respondentů – v přepisech rozhovorů atp. budou odstraněny (i potenciálně) identifikující údaje,
- (2) Mlčenlivost studentky ve vztahu k osobním údajům o účastnících výzkumu (s tím, že se získanými daty a informacemi budu pracovat výhradně já),
- (3) Jako respondent/ka máte právo kdykoli odstoupit od výše uvedené spolupráce.

Děkuji za věnovanou pozornost těmto informacím a žádám Vás tímto o poskytnutí souhlasu s Vaší spoluprací ve výše uvedených intencích.

..... Michaela Kletečková; misakleteckova@seznam.cz.....

Jméno a příjmení studentky (e-mail, resp. tel. studenta/studentky)

Podpis studenta/ky: 

Udělují souhlas s mou spoluprací/účastí ve výše uvedeném smyslu.

Podpis respondenta/ky: 

V..... Praze dne 21. 1. 2019

PŘÍLOHA E – Informovaný souhlas Simona

Informovaný souhlas

Informovaný souhlas týkající se bakalářské práce na téma: „Efektivní zvládnání agrese u dětí s PAS.“

Byla jste dne 18. ledna 2019 požádána o spolupráci k rozhovoru. Rozhovory budou zaznamenány pomocí audio nahrávky a následně doslovně přepsány za účelem získání dat a informací pro potřeby zpracování bakalářské práce.

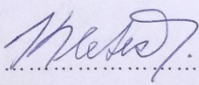
Důraz je kladen na:

- (1) Anonymitu respondentů – v prepisech rozhovorů atp. budou odstraněny (i potenciálně) identifikující údaje,
- (2) Mlčenlivost studentky ve vztahu k osobním údajům o účastnících výzkumu (s tím, že se získanými daty a informacemi budu pracovat výhradně já),
- (3) Jako respondent/ka máte právo kdykoli odstoupit od výše uvedené spolupráce.

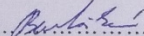
Děkuji za věnovanou pozornost těmto informacím a žádám Vás tímto o poskytnutí souhlasu s Vaší spoluprací ve výše uvedených intencích.

.....Michaela Kletečková; misakleteckova@seznam.cz.....

Jméno a příjmení studentky (e-mail, resp. tel. studenta/studentky)

Podpis studenta/ky: 

Udělují souhlas s mou spoluprací/účastí ve výše uvedeném smyslu.

Podpis respondenta/ky: 

V PRAZE dne 21. 1. 2019

PŘÍLOHA F – Informovaný souhlas Natálie

Informovaný souhlas

Informovaný souhlas týkající se bakalářské práce na téma: „*Efektivní zvládnání agrese u dětí s PAS.*“

Byla jste dne 18. ledna 2019 požádána o spolupráci k rozhovoru. Rozhovory budou zaznamenány pomocí audio nahrávky a následně doslovně přepsány za účelem získání dat a informací pro potřeby zpracování bakalářské práce.


Důraz je kladen na:

- (1) Anonymitu respondentů – v přepisech rozhovorů atp. budou odstraněny (i potenciálně) identifikující údaje,
- (2) Mlčenlivost studentky ve vztahu k osobním údajům o účastnících výzkumu (s tím, že se získanými daty a informacemi budu pracovat výhradně já),
- (3) Jako respondent/ka máte právo kdykoli odstoupit od výše uvedené spolupráce.


Děkuji za věnovanou pozornost těmto informacím a žádám Vás tímto o poskytnutí souhlasu s Vaší spoluprací ve výše uvedených intencích.

.....Michaela Kletečková; misakleteckova@seznam.cz.....

Jméno a příjmení studentky (e-mail, resp. tel. studenta/studentky)

Podpis studenta/ky: 

Udělují souhlas s mou spoluprací/účastí ve výše uvedeném smyslu.

Podpis respondenta/ky: 

v PRAZE dne 21.1. 2019

PŘÍLOHA G – Informovaný souhlas Karla

Informovaný souhlas

Informovaný souhlas týkající se bakalářské práce na téma: „*Efektivní zvládnání agrese u dětí s PAS.*“

Byla jste dne 18. ledna 2019 požádána o spolupráci k rozhovoru. Rozhovory budou zaznamenány pomocí audio nahrávky a následně doslovně přepsány za účelem získání dat a informací pro potřeby zpracování bakalářské práce.

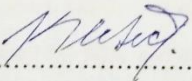
Důraz je kladen na:

- (1) Anonymitu respondentů – v prepisech rozhovorů atp. budou odstraněny (i potenciálně) identifikující údaje,
- (2) Mlčenlivost studentky ve vztahu k osobním údajům o účastnících výzkumu (s tím, že se získanými daty a informacemi budu pracovat výhradně já),
- (3) Jako respondent/ka máte právo kdykoli odstoupit od výše uvedené spolupráce.

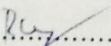
Děkuji za věnovanou pozornost těmto informacím a žádám Vás tímto o poskytnutí souhlasu s Vaší spoluprací ve výše uvedených intencích.

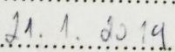
.....Michaela Kletečková; misakleteckova@seznam.cz.....

Jméno a příjmení studentky (e-mail, resp. tel. studenta/studentky)

Podpis studenta/ky: 

Udělují souhlas s mou spoluprací/účastí ve výše uvedeném smyslu.

Podpis respondenta/ky: 

V ^{Praze} dne 

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Michaela Kletečková, DiS.

Obor: Speciální pedagogika - vychovatelství

Forma studia: Kombinované studium

Název práce: Efektivní zvládnání agrese u dětí s PAS

Rok: 2019

Počet stran textu bez příloh: 73

Celkový počet stran příloh: 7

Počet titulů českých použitých zdrojů: 10

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 1

Počet internetových zdrojů: 44

Vedoucí práce: Mgr. et. Mgr. Lenka Počtová, Ph.D.